

• NAPLÓ 1944–45-BŐL •

Kedves Jóbarátom!

Ha az Isten úgy rendeli, hogy meghaljak, mielőtt hazajutnék szeretett családomhoz, kérlek, akinek kezébe jut halálom után eme naplóm, tedd meg az Isten nevében, küldd el haza vagy juttasd személyesen el írásomat Zentára, Árkos utca 52.⁸¹ alá id. Nagy Ferencnél Huber Mihályné Nagy Matild kezeihez – feleségemnek. Az Isten áldása legyen rajtad – nemes tettedért!

Huber Mihály lev. altiszt

Megindokolás

Amikor az Isten nevével megkezdtem eme naplóm írását, teszem ezt pedig azért, hogy emléke maradjon meg hányatott életemnek, melyet „menekült” időm alatt átéltem, és hogy veled, kis feleségem, így elbeszélgessek, és fájdalmaimat írjam le saját lelki megkönnyebbülésemre!... Isten a tanúm, hogy túloznivaló nem lesz benne, és sokat elhagyok belőle, ami nem szoros kapcsolatban van életemmel és kis családom emlékével... Hontalanságomban ez a kis füzet a vigaszom és bánatom megőrizője és tükre lelki kínjaimnak, melyeket átszenvedek eme bizonytalanságban és reményekben, hogy egyszer mégis hazajövök hozzátok... És ha nem?... Akkor ez legyen búcsúm tőled, kis feleségem és aranyos kisfiam, akik nekem az életet és boldogságot jelentettétek. Ez legyen a tanúm, hogy mindig csak rátok gondolva, utánatok epekedve éltem itt a kényszer(ű) hontalanságban, és utolsó leheletem is a tiétek marad, ha Istenem így rendelte halálom tőletek távol – idegenben.

Szekszárd, 1944. október 14-én

I. AZ ÚT

Zentáról 1944. október 5-én, csütörtökön délután 5-kor indultam el német katonai teherautóval, hogy ügyvezető elnököm csomagjait

■
⁸¹ Ma Petar Gorčić utca.

Kaposvár–Lengyeltótiba szállítsam. A teherautó utasai voltak: egy kikindai orvos, egy igazgató és a katona főhadnagy édesapja és ezek családja. Kb. 14-15 személy kuporgott a csomagalmaz tetején. Magam is a hátsó részben, egy kb. 50 × 50 cm-es helyen kuporogtam, és hátulról a motalkóbűz⁸² és a felszálló por csavargatták orromat.

Este 7 órát harangoztak, amidőn Horgosra, majd 9 órakor Szegedre értünk. Szegedre beérve kellemes cigányzene hangjai szűrődtek ki egyik vendéglőből, amely előtt autónk motorhűtés végett megállt. Nyoma sem volt a háborús hangulatnak, a kivilágítás nem szünetelt, az utcákon sem! Betértünk a vendéglőbe, és jó pohár borral leöntve az eddigi utunk alatt nyelt port 10 órakor már tovább robogtunk Kecskemét felé, ahova pontosan éjfélkor érkeztünk meg. Innen azonnal továbbindultunk, és másfél órai autózás után fél 2-kor egy téglagyár és katonai kórház előtt leálltunk, hogy autónk motorja és sofőrünk hajnalig kipihenje magát, és innen csak fél 5-kor folytassuk utunkat.

Október 6-án reggel fél 8 volt, amidőn autónk befutott Dunaföldvárra. Itt a német Gestapo udvarára állottunk be, ahol mosakodás és reggelizés vette kezdetét. Itt találkoztam az első zentai ismerőssel, Löw Sándor bútorgyárossal, aki itt német katonai szolgálaton volt. 11 órakor továbbindultunk, és $\frac{3}{4}$ 12-kor értünk autónk végcéljára, Cecére. Itt a sofőrök segítségével az állomáson lemálháztunk, és feladtam Méhész csomagjait Lengyeltótiba. Elbúcsúztam az igen barátságos és bajtársias kikindai német főhadnagytól és útítársaimtól, kik Bátaszék felé vették útjukat, én meg Sárbogárdra utaztam tehervonattal az állomásfőnök jóvoltából. Innen éjjel 11 órakor indultam tovább Dombóváron át Kaposvárra, ahova reggel fél 9-kor érkeztem.

Október 7., szombat. Vonatom csak este 7-kor indult Lengyeltótiba, így egész nap Kaposváron unatkoztam. Közben a postáról telefonáltam Méhész testvérének jövelelemről, és kocsit kértem az állomásra. Innen sürgönyöztem haza a következő szöveget: „Minden rendben, hétfőn reggel indulok haza.” Nem tudom, hazaért-e valaha ez a sürgöny...

■
⁸² Motoralkohol, régebben robbanómotorok hajtására használt, etil-alkohollal kevert benzin.

•

Közben megismerkedtem egy Zentán szolgált páncélos katonával, és a váróteremben beszélgettünk, amikor fél 12-kor megszólaltak a szirénák – riadó volt. Futva igyekeztünk elhagyni a várost, annál is inkább, mivel két héttel előbb megbombázták a város nyugati állomás melletti részét. A riadó fél 3-ig tartott. Visszatértünk a váróterembe, és unatkozva töltöttük el a hátralévő időt.

Végre beszállás, majd kb. $\frac{3}{4}$ 8-kor elindult a vonatom a végcél felé. Lengyeltóiba fél 11-kor értünk, az állomáson egy behívott őrmester várt kocsival. Hazaérve igen szívélyesen fogadtak, és melegített vacsorával vártak. Méhész László zászlós úr azt tanácsolta, pihenjek egy napot, azután utazzam vissza, de én valami megmagyarázhatatlan lelki kényszer hatására és rossz előérzettel eltelve elhatároztam, hogy mindjárt, azaz a hajnali vonattal már utazom is vissza, hogy mielőbb otthon lehessen enyéimnél.

II. BENYOMÁSOK

Az utazás első szakaszán nemigen volt alkalmam az út gyönyörűségeit élvezni, mert autónk hátsó függőnye állandóan le volt eresztve.

Kecskemét pl. gyönyörű város benyomását keltette, békésen pihent. Istenem, két nappal később már csaták dúltak fölötte...

Dunaföldvár zsúfolásig megtelve német katonasággal. Maga a város emlékeztet Belgrádra, van benne valami keleties rendetlenség és zűrzavar.

Dombóvár: menekültek ezrei, a vonaton ökölharc a feljutásért, a helyért... Az országúton 10-15 km hosszú kocsikaraván menetel: menekülők. Az egész utazás alatt olyan volt az érzésem, mint 1914-ben: fejetlenség. Rajtam olyan kimerültség vett erőt, hiszen negyedik éjszaka nem aludtam...

Kaposvár: modern, gyönyörű város, az állomással szemben szép színház épülete, előtte hősök szobra. Dombóvár és Kaposvár között bombatölcsérek tömkelege. Lyukak, gödrök, fél házak, elröpült tetők mutatják, hogy erre is jártak.

III. AZ ÚT VISSZAFELE

Október 8-án hajnalban (vasárnap reggel) 5-kor indultam Lengyeltó-tiból, és Kaposvárra nyolc óra után értem. Itt megtudtam, hogy vonat-
tom tovább csak este fél 11-kor van. Hát így a vasárnapot Kaposváron
töltöttem. Délelőtt templomban voltam, majd a Horthy parkban
olvasással töltöttem el az időt. Délben egy vendéglőben megebédeltem,
majd 3-kor a színházba mentem, ahol egy könnyű operettet néztem és
élveztem végig (a címét már nem tudom). Igen derűs és élvezetes darab
volt. No és a színház: háromemeletes páholsor vörös bársonyhuzattal,
vasfüggöny és kitűnő zene – hát elfelejtettem minden gondom és bajom,
ugyanakkor odahaza már fölfordult világ állt...

Végre elérkezett az este és az indulás. Késéssel bár, de elindultam
nagy megkönnyebbüléssel, hogy végre hazajutok.

Már nem emlékszem pontosan, hány óra volt, amikor vonatom be-
futott Dombóvárra. Itt szakadt rám a csalódás, a kétségbeesés, és dőlt
össze bennem az egész világ. Átszállás miatt a váróterembe pakoltam,
mert vonat csak reggel 6-kor van tovább Bajának. Sétám elvezetett a
II. osztályú váróterem előtt, itt megláttam a zentai Dombay családot.
Tréfásan „Gore ruke!”⁸³ kiáltással rontottam rájuk örülve, hogy utam
további részét már ismerősökkel fogom megtenni, de... szomorú arccal
és megdöbbenéssel néztek rám. Hirtelen nem tudtam megérteni, mi
történt velük. Kérdésükre elmondtam, hogy Kaposvárról jövök, és
utazom haza. Haza! Istenem, milyen lelkesedéssel mondtam ki e szót,
hogy a másik percben már sírva zokogjam el kisfiam nevét és az „otthon”
fogalmát. Megtudtam tőlük, hogy menekültek. Zentáról október 7-én,
szombaton este jöttek el, mert bent vannak az oroszok. Én sem mehetek
haza, mert Bajáról már Szabadkára sem megy vonat. Hát leírni nem
tudom érzéseimet, mi ment végbe bennem... Sírтам, mint egy gyerek...
családom... otthonom... kicsi fiam... mindennek vége... Megtudtam,
hogy a többi zentaiak még Baján vannak, lehet, hogy Mészáros is ott
van a családommal. Midőn elbúcsúztam tőle Zentán, főlemlítettem
neki a helyzet komolyságát és családomat, mire ő szavát adta, hogy a

⁸³ Fel a kezekkel!

•

családomat nem hagyja el, és ha valami közbejön, pártfogásba veszi őket. Még bíztam...

Elhatároztam, mivel jegyem úgyis Szabadkáig szól, leutazom Bajára, hátha ott többet tudok meg enyéimről. Elbúcsúztam Dombayéktól, kik Pécsre utaztak szüleikhez, és továbbutaztam Bajára, ahova reggel fél 10-kor értem. A vonat a bátaszéki Duna-partig megy, mert a híd le van bombázva, a nép kompon kel át.

IV. „MENEKÜLT” (X. 9.)

Bátaszéktől gyalog kell megtenni az utat a Dunáig. A kompnál találkoztam a zentai menekültek első csoportjával: Dobos Győző és neje – Egerszegi, Bálint tanácsn. – dr. Király K. – neje. – Dr. Avar László plm. – Neider Duci – Malissza Tibor – Ferenci Pál – Hajdú József – Kocsis Jenő – Kucsmár András – Dózsáné; Horváth Ella – Dózsa Béla, ki Baján volt katonaszolgálaton.

A polgármesterrel beszélve elmondottam saját tragédiámat. Azt ajánlotta, hogy keressem fel Baján a többi zentai menekültet és a rendőrséget, és maradjunk pár napig Baján, mert úgyis csak napok kérdése, és visszamegyünk Zentára. A főntiek átkeltek a Dunán Szekszárd felé, én meg egyedül maradva nekivágtam Bajának, hogy ismerőst keressék. Így jutottam el a bajai rendőrség épülete elé, ahol dr. Buzáth zentai fogalmazót és Sáry István detektívet pillantottam meg. Elmondtam nekik kétségbeejtő helyzetemet. Megvigasztaltak, és azt mondták, maradjak a zentai rendőrségnél egyelőre, majd meglátjuk, hogy mit hoz a jövő.

Itt tudtam meg, hogy Zentán már oroszok vannak, nem lehet hazamenni, és a menekültek 90%-a városi alkalmazott. Rám szakadt a menekültek keserves és kétségbeejtő helyzete! Mit tegyek? Szidtam és átkoztam azt a pillanatot, amikor elindultam Zentáról, és Méhész Istvánt, aki miatt magam földönfutóvá, „menekültté” lettem, családom meg otthon maradt nélkülem, minden támasz és családfe nélkül. Kell ez nekem?! Méhész cserbenhagyott, nem törődött, csak saját értekeivel és bőrével, családomat otthagya kiszolgáltatva a bizonytalanságnak és a legrosszabb kínoknak! Baján hallottam, hogy 15 kocsival felpakolt 30–40 leventét, vele van Patócs B. hdgy – Bera M. zászlós, Horváth

Gyula és családja, Csáky őrm., Oláh órásné (ki a zászlós „kedvéért” menekült el).

A rendőrséghez csatlakoztam, kik egy iskolában voltak elszállásolva. Menekültté lettem, és most már viselnem kellett a menekültek összkálváriáját. A rendőrök igen bajtársiasan és szívélyesen fogadtak, sohasem tudom elfelejteni, hogy mindjárt testvériesen maguk közé fogadtak. Meg kell említenem itt a tisztok neveit, hogy örökre megőrizsem emléküket, és ne feledjem el őket soha jóindulatukért! Dr. Gasztonyi felügyelő – dr. Buzáth fogalmazó – dr. Mészáros fogalmazó – dr. Bereznay fogalmazó – dr. Kisbíró fogalmazó – dr. Bánóczy fogalmazó – dr. Bornemissza – Sály I. (J?) – Halász I. (J?) – Deák detektívek. Mali detektív.

Hétfőn ott aludtunk az iskolában, kedden, október 10-én délután pedig elindultunk Szekszárd felé. Karavánok, menekültek tízezrei meneteltek a komp felé. A kompnál verekedés, lödözés az elsőségért; minden, minden fejveszettségről árulkodott. Megmozdult talán az egész ország: menekülők, menekülők, ahova szem ellát... Istenem, mi lesz ennek a vége?!

V. TOVÁBB... BAJAI ÉLMÉNYEK...

Itt találkoztam a következő zentai menekültekkel: főt. Temes József, aki reverenda nélkül jött el, Dallos Feri sofőr, aki elvállalta, hogy üzenetet visz haza enyéimhez, mivel tovább nem menekül, Oszlár I. [J?] „mateosz”⁸⁴ autótulajdonossal, aki a rendőrséget hozta, és viszi tovább, v. Gere Gáborral, a Gabi bácsival, a Méhész mozijának fő ajtónálló- és rendezőjével, aki a továbbiakban is velünk maradt (vele is elbánt Méhész, rászédte őt).

Amikor 9-én rendőr kerékpáros különítményünk Baja alá ért, sortüzet kaptak, itt lövöldözés után 3 zsidó partizánt megsemmisítettek, 4-et pedig elfogtak.

■
⁸⁴ Magyar Teherfuvarozók Országos Szervezete.

•

A kompnál lázas izgalom. Egész éjjel dolgozik két komp, hordja át a német menekültek ezreit. Amikor magyarok akarnak átmenni, veszekedés, lödőzés, általános idegesség uralkodik. Mi is csak a német állomásparancsnokság kivételes engedélyével, soron kívül jutunk át a kompon, nagy sóhaj: „Hála Istennek, csak ha ideát vagyunk...”

Jómagam Péntek János rendőrrel, későbbi hálótársammal és jóakarómmal autón keltünk át a Dunán, és robogtunk a kb. 35–40 km-re levő Szekszárd felé, ahova október 10-én, kedden este úgy 9 óra tájban értünk a városháza épületébe.

VI. SZEKSZÁRD

Két napig, október 11-én és 12-én a városházán tanyáztunk, a kapu alatt volt szellős „garzonlakásunk” Péntekkel. Ide pakoltuk le a csomagokat, és vártuk elhelyezésünket. 12-én délután kiutalták a zentai rendőrség részére a református olvasókör helyiségeit, és ide hurcolkodtunk fel: három szalmás szoba állt a rendelkezésünkre. Úgy hittük, hogy pár nap, és megyünk vissza – csalódtunk. A mi „lakosztályunkban”, ahol rádió is volt, a következők laktak: Fülöp Lajos, Br. Bornemissza, Tóth Endre, Csík Antal, Hegyi János, v. Gere Gábor, Gelety Mihály, Péntek János, én, Soronits Ödön és Csonka Lajos rendőrök. Kellemes meglepetés volt részünkre, hogy alattunk a pincében italmérés van, hát bánatunkat borral, jó szekszárdi vörössel öntöztük. Itt meg kell említenem, hogy annyi bor talán sehol sincs, mint itt, minden háznál szőlő és bor, de pálinka az nincs! Bejártuk az egész várost egy kis pálinkáért, nincs! Az itteni borosgazdák a kipréselt cefrét kiöntik, mert nem érdemes kifőzni, sokat kell fizetni utána, viszont a bor olcsó; ittunk bort 3–7 pengős árban, de jókat.

Október 13-án megérkezett a rendőrség által útnak indított tehervagon, melyen jöttek: Nagy A. Vilmos rend. kézbesítő és felesége, Kupecz Jenő és felesége, a rendőrségi konyha vezetői, Mikus József rend. kézbesítő és felesége és leánya, ennek udvarlója, ifj. Csonka Károly. Így aztán, hogy konyha is volt, megoldódott a koszt kérdése.

Ezekben a napokban még igen nagy a forgalom, jönnek a menekültek egymás után, ki gyalog, ki kocsin, a „fejesek” autón.

Október 12-én találkozom Balla Géza őrmesterrel a leventeparancsnokságról és Szegedi Lászlóval (dr. Szegedi fiával), és újabb esetet mesélnek a Méhész által vezetett társaságról. Őket Szabadkán előreküldték kerékpárral vagont biztosítani a levente pk. részére, de miután vagon nem volt, jelenteni mentek visszafelé, de útközben Patócs hadnaggyal találkoztak, ki elvette Szegedi kerékpárját, és „visszaszáguldozt” őket kettejüket otthagya... Ezek abban a hitben, hogy a kocsik Baja felé haladnak, erre jöttek, viszont a leventék Méhésszel más útra tértek, s így elkerülték egymást. Szegedi egy ingben didergett, úgy szerzett neki Balla egy köpenyt (katonait), és így ketten egy kerékpáron bandukoltak tovább. Innen Bonyhádra mentek, de azóta, hogy mi lett velük, hova lettek, nem tudom.

Megalakítottunk egy-egy „zsugapartit”, és esős időben, esténként zslugáztunk. Vígán éltünk, iparkodtunk felejteni bánatunkat és helyzetünket... Volt itt olyan rendőrfiú, aki 4-5 hónapja nem tud szüleiről, falujáról semmit. Volt olyan, aki Zentára, Felsőhegyre sírt vissza otthagya szerelmét. Itt teltek a napok és a napok ama órái, amikor „feledtettük” magunkkal életünk, amelybe cseppentünk – amikor a rádiónk és a kósza hírek részünkre „jót” mondtak, ilyenkor tele voltunk reménnyel, életkedvvel, de máskor?

Lakásunk egy 5-6 lépcsős folyosóval ellátott három egymásba nyíló szobából állott, fenn a dombon, és az udvari végén levő szoba (a mienk) ablakai a tőlünk pár száz méterre levő, kb. 200 méteres dombra, a „kálváriára” néztek, ahol olyan 4 m magas feszületek (a két lator és Jézus) és két imádkozó női alak szobrai állottak. Ezekből az ablakokból néztem és nézem a tovatűnő felhőket, és velük szálllok haza kis fiamhoz, családomhoz! Ilyenkor rabnak érzem magam, rab oroszlánnak, ki nem tud kitörni vasrácsos zárkájából... Istenem, mennyit szenvedek ilyenkor!

Kétségbeesett helyzetemben írok a magyar vöröskeresztnek és a német Donau Rádióknak kérve, hogy sugározzák üzenetemet haza. Ekkor írok saját megnyugtatómra Zentára is, hátha hazajut. Istenem, ha megkapnák! Ilyen búslakodó, tépelődő és édeskés fanyar víg napok

•
után és alatt érzük meg a történelmileg is nevezetes dátumot, 1944. október 15-ét.

Vasárnap, szép napsütéses délelőtt, a hangulatunk jó, a fiúk kugliznak, azután $\frac{3}{4}$ 2-kor beolvassák a rádióba Horthy kiáltványát a néphez. A kiáltvány után nagy lehangoltság, vegyes érzelmek uralkodtak a kedélyeken. Kik bizakodtak, kik szomorkodtak, voltak derülátók, és voltak borúlátók. A bús hangulat uralma alatt lementünk az ún. légópincébe, és jól beboroztunk, ezzel öntve le szomorúságunkat. Azóta sok minden történt, apróságok, melyek feljegyzésre nem méltó események. A Kató nénitől⁸⁵ kapott levelek az egyedüliek, melyek vigaszt öntenek mindennapi életembe.

Közbeszúrás! Elfelejtettem beírni!⁸⁶

1944. október 16-án Szálasi Ferenc és „hungarista mozgalma” vette át a Haza vezetésének ügyeit! Így a X. 15-én elhangzott „klikk-kiáltvány” „szomorú következményeitől mentette meg az országot” – legalábbis ez volt az általános vélemény! Nem értek a politikához, sem nem foglalkozom vele, ide is csak a naplóm időrendbeli hűségéért jegyzem be! [...]

Dolgozgattam, hol vasaltam, hol javítottam, apró szolgálatokért mindig pár pengőt kaptam. Végre ajánlatot kaptam, hogy segédkezzem a rendőrségi konyhán, ennek ellenében kosztot kapok. Azóta a konyhán kisegítő és felszolgáló személy vagyok, kosztom biztosítva, csak pénzem nem gyarapodik, mert nincs jövedelem.

Október 24-én találkoztam a zentai páncélos századdal Légrádi alezre-des vezetésével. Baja felől jöttek, ott már az oroszok bent voltak. Ezek között jött Parigrosz Pál kislevente, kit másik négy társával a páncélosok vettek fel. Tőle jutott hozzám az első hír otthonról. Elmesélte, hogy 8-án, vasárnap, amikor már a fegyverek ropogtak Zenta körül, bent járt az „Otthonban”, és feleségemnek segítve családom hazapakolt anyósomékhöz. Az első hír! Istenem, milyen jólesett ez is! Talán így

■
⁸⁵ Nem tudtam meg, hogy ő ki lehetett.

⁸⁶ Édesapám a naplónak csak a jobb oldalaira írt, ez az addig üres bal oldalra került.

feleségem megmenekült a sokat hallott rémségek és becstelenítések elől. Kisfiam, Lacikám! Istenem, hányszor emlegetjük Péter Sándor nevű rendőrrel, aki ott állott a Szilvány [boltja?] előtt állandóan, és személyes „ismerőse” volt Lacikámnak! Vajon mi van veled, kicsi fiam? Gondolsz-e apádra? Várod-e haza „apkuttyodat”? Elfeledsz-e? Mikor jövök hozzád? Istenem, ez a „rabság” idegölő. Sokszor elgondolom, hogy itt vagytok alig 140 km-re, és mégis milyen messze vagytok tőlem. Hányszor vagytok előttem... Elmerengve látom magam előtt kicsi fejed, és szinte gyermekszemeid úgy ragyognak reám... Valamely éjszaka is azt álmodtam: otthon vagyok... kezemet fogva húzol be mondva. „Itt van az én drága apukám!” Tudjátok-e ti odahaza, hogy mit szenvedek én távol tőletek ébren is, álmodva is?!

És azután: feleségem. Látlak magam előtt könnybánatos arccal, és életküzdelmes aggódásod gyermekünkért és – értem! Látom esténként sírva imádkoztató, fennkölt lényed, és szinte hallom, ahogy inted Lacikánkat: „Imádkozz, kisfiam, apukáért!” És mondjátok: „Édes Jézuskám, segítsd haza mielőbb apukámat...” Tudom, küzdesz, tudom, érzem, hogy szenvedsz az élet, a sors által reád nehezedett tehertől és bánattól! De csak ha így van! Ha nem úgy, ahogy a rémhírterjesztők fecsegnek mindent össze az állapotról. Vagy nem így vagytok? Elhurcoltak tőletek is talán mindent? Megbélyegeztetek? Megbecstelenítettek? Éltek-e? Istenem! Ezek a legborzasztóbb gondolatok! Tudom, túl se élnéd te sem, de sokan mások se... Kérve kérem az Istent, hogy egészségben találjalak benneteket, ha egyszer hazajövök... Csak egyszer vége lenne már... Látom, hogy vasárnaponként összejön a gárda: Hanákék, Giziék.⁸⁷ Istenem, Gizi is! Hogy remegett lányáért és annak tisztaságáért. Mi van velük? Csak egy röpké hírt tudnék rólatok, de jobb lenne! Kató nénivel állandóan levelezünk, a minap kaptam tőle levelet (XI. 10.), amelyben igen szomorúan ír helyzetéről és életéről.

Az oroszok Pest alá értek, és a pestiek élete így a kétségbeesés és a bizonytalanság.

■
⁸⁷ Szüleim barátai. A Hanák házaspár, Forgách Gizella és lánya, szintén Gizi (férje után Szügyi, keresztanyám) később az amatőr színtársulat oszlopos tagjai.

•

A napok múlnak, és minden nap új remények élednek. De új kétségek is... Ki tudja, hazajutunk-e valaha? Eme sorok legyenek tanúim és őrizői annak, hogy mennyit vágytam „haza” – és mennyit szenvedtem az oktalan „hontalanság” miatt...

VII. ÚJ LAKÁSBAN

Lassan elmúlt október, és eljött november elseje, mindenszentek ünnepe. Vajon vittél-e virágot anyám sírjára? Anyám! Ezen az éjszakán álmódtam vele is – távozni akart mellőlem, és én sírva kértem: maradjon... Minden, minden az otthont juttatja eszembe, az álmok, az utcák, a természet, minden...

Templomban voltam. Elöttem a padban ült egy lefátyolozott nő és egek! Mellette az én kis Lacikám... majdnem felkiáltottam: ezek ők! Éppen olyan kis vörös hajú fiú volt, mint kisfiam...

Délután felmentünk a kálvária hegyére, és a szép napsütésben gyönyörködtünk Szekszárd fekvésében, miközben hallgattuk a Baja felől jövő ágyú- és aknavetődörgéseket... Így múlt el az ünnep, és utána újból a szürke hétköznapok – eseménytelenül.

November 8-án leköltöztünk a központba, egy iskolába, közel a kapitánysághoz, és most már eme sorokat innen, emeletes szobánk ablakából írom, az új lakásból, amelyből – most már bízom – utunk csak egy lehet: Zenta.

XI. 14. Mióta itt vagyunk, két dolog az, ami lefoglal: a munka és az unalom. Vagy dolgozom, s ilyenkor felejttem a jelent, vagy unatkozom, és olyankor minden gondolatom hazaszáll, és tépelődöm sorsomon. Vasárnaponként eljárók a templomba, délután pedig a moziba. Odahaza egyik helyre sem mentem szívesen, de most érzem: kell az Istenemhez fordulni oltalmáért, és szent fogadalmam: ha egyszer hazajutok, pótolni fogom eddigi mulasztásaimat: buzgó katolikus leszek magam is, és fiamat is magammal vezetem a templomba hálát mondani a családomhoz való visszatérésért! A másik a mozi! Ahogy odahaza nem jártam, úgy itt alig várom az ünnepet, amikor moziba mehetek: ez is feledtet – egyrészt. Míg a filmet nézem, feledek, de előtte is, utána is, itt is a te képed leng

előttem, „ancuri”! Látom a sok párt, akik együttesen jönnek a moziba, és én meg egyedül, árván és bután ülök a helyemen, és fájó szívvel, szinte irigykedve nézem őket! Itt is csak az otthon jár az eszemben, és ennek az állandó kérdése: „Mi van veletek?” Hogy mit láttam? Egy hónapja, hogy itt vagyunk, és „már” háromszor voltam moziban! Először egy finn filmet láttam: *Titkos fegyverekkel* – kémfilm, amely már Zentán is futott. Elég jó film! Azután egy olasz film jött: *A király futárja*. Elég habarcs volt, amelyben mindenről volt szó, csak éppen a futárról nem. Nem érdemes megnézni! No és azután egy német film: *Hurrá, itt a tavasz!* Magda Schneiderrel, igen kedélyes, vidám film, meg kell nézned, ha Zentára jut a film valaha! Na és a helyárok? 1,90-ért páholy, 1,60 zsöllye (ide jártam én), azután 1,40–0,90–0,60. Olcsóbb, mint Zentán. Be volt harangozva egy magyar film Págerrel: *Aranypáva*, de elmaradt. Ennyit most a moziról...

Tegnap, 13-án voltunk a rendőrségi raktárban, és kaptunk egy-egy pár csizmát és egy nadrágot a konyhafőnökkel együtt. Most már van egy pár magas szárú cipőm, melyet Tóth őrmestertől kaptam, egy nadrágom, melyet Szekerestől kaptam, és most egy pár jóképű, fess csizmám! Ha már itt tartok a kapott dolgoknál, és adakozókról emlékezem meg, meg kell említenem újból és újból a Laciért rajongó és őt sokat emlegető Péter Sándort, aki olyan sűrűn hozza fel Lacikát mint „kis haverját”, hogy őszinte barátom lett bánatomban itt. Azután itt van az első jó barátom és hálótársam: Péntek János (aki Zentán a bejelentőhivatalnál volt) rendőr. Mit írjak róla, hogy tudjad értékelni? Ahogy én ismertem meg, úgy írom le: magas, barna, kissé kopaszodó, 26–30 év körüli férfi. Kassai, hat reáliskolát végzett, kellő intelligenciával és őszinte, baráti jó szívvel! Mindenéből ad, velem érez, és állandó pártfogása igaz hálával tölt el. Tőle kaptam egy inget és alsónadrágot, mivel nekem csak egy van, és váltani nem tudtam. Különben menyasszonya is van, zentai: Papp Klára, akit már „hazamentett” Kassára, és most innen remeg érte.

Ma, 14-én leesett az első hó.

Elhatároztuk, hogy megnyitjuk a rendőrségi szabóműhelyt, melyet én fogok vezetni. Így egy párpengős keresethez is fogok jutni, és gyakorolni

•

is fogom magam, meg feledni is iparkodom így az állandó bús helyzetet, mely körülvesz, és amely csak vissza-visszakerget az „álmodó Tisza-part” felé, édes kis családomhoz, minden emlékemhez!

Este van, a fiúk igen vígan vannak, kissé becsíptek, dalikáztak és daluk: „Hogyha írsz majd, édesanyám, onnan a falunkról... sajnálták-e, hogy el kellett mennem?”⁸⁸ ...Lefekszem!

XI. 16. A tegnapelőtti havas, majd esős idő után mára derült, szép idő lett, és jómagam is ennek is és édes ringató álmom hatására jobb kedéllyel dolgoztam át a napot. Az álmom? Azt álmodtam, hogy hazamentem, és te, anyu és mindannyian nagyon örültetek. Azt mondtad: „Érdekes, hogy vasárnap van, és 19-e, és pont ma jöttél haza, kaptam marhahúst, főzöm, és itt van ez a tyúk, levágjam-e?” Mire én persze beleegyeztem, és – felébredtem. Hajnali 4 óra volt...

Ma utánajártam a varrógépnek a pénzügyőrségnél, s ha igaz, holnap megkapom, és megindul a műhely. Délután Deák detektívnel voltam fát összerakni, másfél órai munkáért kaptam 5 pengőt.

Gondolatom állandóan otthon jár, és ma is újabb „reménycseppeket” kaptam. Írtak Dombayék Pécsről, elég jó híreket írtak Zenta és helyzetünk felől... Még bízok és remélek, de, Istenem, mi lesz, ha egyszer elhagy a remény, a hit, a bizalom? Imádkoztok-e eleget értem és visszatérésemért?

XI. 21. Tegnapelőtt, 19-én újból moziban voltam, a *Makkhetest* néztem, igazi víg humorú magyar vígjáték (bonyodalom egy kép körül), érdemes megnézni, és tegnap, XI. 20-án átéltem én is és a szekszárdiak az első bombázást. Kb. este 9 óra lehetett, amikor minden riasztás nélkül egyszerre csak egy nagy detonáció, mintha az előttünk levő téren robbant volna, utána a második, majd a harmadik... A villany kialszik, sötétség, az asszonyok sivalkodnak, sírnak, jajgatnak, futnak le az emeletről. Lent nagy nehezen megnyugtadjuk őket, és mivel több bomba nem esett, újra felmegyünk az emeletre, és az átélt izgalmak hatása alatt lefeküdni készültünk, de alvásról egyelőre szó sem lehetett.

■

⁸⁸ Így szerepel a naplóban, bár szerintem apám pontosan tudta a szöveget.

Később kiderült, hogy egy ellenséges gép zavarólag dobálta le bombáit Szekszárdra, mert az elsötétítés igen gyér volt, és ő a fény csábhatására bombázott. Általában itt a nép fegyelmezetlen a riadó alatt, sétál, járkál, tekinget, nem úgy, mint Zentán.

Említettem már, hogy lakásunk egy emeletes iskola. És a fekvése? Jobb kéz felől a katolikus nagytemplom, szemben a városháza és a nagybank, balról a főispáni megyeszékház, a hátsó részen pedig az állami törvényszék épülete és a fogház veszi körül iskolánkat, azaz a szó teljes értelmében a „központban” fekszik. Elképzelhetitek rémületünk és félelmünk jogos voltát, még ha azt is hozzávesszük, hogy pince sincs az épületben. Éjfél után ¼ 1-kor újból két bomba esett, az egyik robbant, a másik bedöglött – most rendőreink őrzik. Ezen az estén gondoltam először a halálra. Istenem, ha meghalnék, mielőtt hazaérnék és meglátnálak benneteket... Vagy ti nem élnétek már... Jaj, de sokszor érzem, hogy nem bírom tovább, fejbe lövöm magam, de azután... kisfiam és feleségem képe eltérít ettől és a legyőzhetetlen hit, hogy egyszer mégiscsak hazakerülök hozzátok, szerettemhez. Olyan sok rossz hírt hallok az állapotokról, és úgy féltetek, életem, kis anyukám... Mi van veletek? Írtam a magyar rádióknak is üzenettovábbításra – hozzátok; megkapjátok-e valaha, az Isten tudja. De sokszor gondolok arra, hogy miért is nem jöttetek el ti is Zentáról... és most együtt szenvedve is mégis szebb lenne az élet, mint így...

Erősen soroznak, behívnak, és én is már ott tartok, hogy önként jelentkezem. Gép még nincs, a műhely is áll. Minden gondolatom mindenkor a tiétek, és Isten tudja, ma az az érzésem jött, hogy már nem is éltek. El tudod képzelni, milyen lelki érzést és megrázkódtatást idéz elő ez a rémes bizonytalanság? El tudjátok képzelni egy ember lelki életét hasonló helyzetben? Nem kívánom senkinek sem azt, hogy elszakadva családjától átélje a száműzetés keserű és gyötrődéses napjait, melyen át csak az isteni hit és remény, az emberfeletti bizalom és bizakodás tud áthidalni és átszenvedtetni! Kivirágzik-e még részünkre a gyönyörű Tisza-part vadgesztenyefája valaha... Istenem, csak egy röpké hamisítatlan és megcáfolhatatlan hírt tudnék felőletek, de sokkal könnyebb lenne életem... De így viselem a nehéz keresztemet tovább, ki tudja, meddig...

VIII. AZ UTOLSÓ SZEKSZÁRDI NAPOK (XI. 28.)

Vége sok utánajárással november 22-én megkaptam a varrógépet saját nevemre, melyet most már magaménak vallhatok. Persze rögtön meghrohantak a rendőrök, kinek ez, kinek az volt sürgös – de cérnám nem volt. Újból szaladgálás: rendőrkapitányság, ipartestület, nyilaspárt... Vége ígéretet kapok, hogy 27-ére lesz cérna a párt útján. Azon a héten csak javígtattam és egy rendőrségi tisztviselőnőnek csináltam egy női nadrágot esetleges menekülésre. Nevettem rajta! Még mindig menekülni akar, mikor már mi teljes nyugalomban élünk?! Hej, de korai volt a nevetésem!

26-án voltam a moziban újból, és utoljára. A *Magyar sasok* című repülő filmet néztem igen jó hangulatban. Azután... Este jött a hír, hogy az oroszok átkeltek a Dunán Mohácsnál. Persze nagy izgalom, tervezgetés. Hétfőn, 27-én elrendelték Szekszárd kiürítését. Pakol a megyeháza, a kapitányság.

Kedden, 28-án nagy lótás-futás a városban. Megszűnnek a jegyek. Lisztet zsákszámmra lehet venni, a cipőüzletek kiárusítanak, a zsidó holmit fej nélkül adják boldog-boldogtalannak... Délután kocsioszlopok állnak az utcákon indulásra készen. Újabb hír: az oroszok átjöttek Bátaszéknél is a Dunán, az pedig Szekszárdtól 28 km. A konyhán nagy pakolás, izgalom, a rendőrök is felpakolva várják a további parancsot. Délután 5-kor jön a rendelet: a rendőrségi csomagok és a hozzájuk tartozó személyzet útnak indulnak, de a rendőrség védeni fogja a várost. 18 és 60 év közötti férfi nem hagyhatja el a várost.

A konyha kap délután 6-kor 3 kocsit. Már lövöldözés közepette pakolunk fel minden konyhai felszerelést, majd kapunk egy „nyílt rendeletet”, amellyel elhagyhatjuk a várost. Este 8 órakor nagy ágyúdörejek, robbanások és lövöldözés közben nagyon nehéz szívvel elhagyjuk Szekszárdot, ahol 6 hétig békés, mondhatnám nyugodt életet éltünk. Útirány: Tolna megye, Tamási. A három kocsival indulunk útnak. Az elsőn Kupecz Jenő konyhafőnök és én, a másodikon Tornai tiszthelyettes és vitéz Farkas tiszthelyettes neje, a harmadikon Elekes Márton rendőr, Gizi néni, a konyhavezető és v. Farkas th. leánya, Sarolta. Így indultunk újból a menekülésnek.

IX. TAMÁSI I.

Sötét éjszakán át, permetező esőben hol kocsin, hol gyalog menetelünk. Sarolta, az új ismerős mint pajtásom együtt menetel velem a kocsi után, közben otthonról beszélgetünk, és vigasztal, hitet önt belém, hogy egyszer ismét jó lesz minden.

Tamásiba másnap, november 29-én délben érünk nagy álmosan, éhesen, fáradtan, sárosan. Az utunk elég kalandos volt. A mi kocsink elüt egy kerékpáros oszlopot. Az utánunk jövő kocsi összeütközik egy autóval, és a tiszthelyettesné leesik a kocsiról. Közben a Szekszárdról hozott 8 liter borral mostuk le az ijedséget, mialatt puskáinkból durrogattunk a hazáért. Egyébként minden rendben volt...

Elszállásolásunk: Mi heten egy privát háznál kapunk helyet, a rendőrségnek pedig átellenben, egy iskolában rendeznek be ideiglenes „menhelyet” – ugyanis időközben befutottak Szekszárdról rendőreink is kerékpárral és autóval. Este 10-kor kaptak parancsot: elhagyni Szekszárdot!

Továbbiakat füzetem 2. sz. írom le!

Eddigi utam

1. Zenta	1944. okt. 5.	-
2. Szeged	”	58 km
3. Kecskemét	1944. okt. 6.	56 km
4. Dunaföldvár	”	60 km
5. Cece	”	36 km
6. Sárbogárd	”	20 km
7. Dombóvár	1944. okt. 7.	70 km
8. Kaposvár	”	60 km
9. Lengyeltóti	”	30 km
10. Kaposvár	1944. okt. 8.	30 km
11. Dombóvár	1944. okt. 9.	60 km
12. Bátaszék	”	80 km
13. Baja	”	8 km

•

14. Szekszárd	1944. okt. 10.	38 km
15. Tamási	1944. nov. 29.	30 km
1944. okt. 5-től 1944. nov. 29-ig megtett út:		636 km

X. TAMÁSI II.

November 29-én este a nagy fáradság után végre pihenni térünk. Lakásunk az országút mentén van, s így halljuk a nagy visszavonulás dübörgő zaját. Éjfél után viszont a német nehézlövegek és tankok robognak Szekszárd felé. Éjjel arra riadok fel, hogy az egyik lovunk nyerít. Felkeltem a mellettem fekvő Tóth Ferenc rendőrt (akiről még megemlékezem), ő kirohan, de már késő: egy pár lovunkat ellopták. Rögtön hajszát indítunk, de hiába. Helyette egy girhes gebét vezettek a tolvajok istállónkba – reggel szélnek eresztették.

Másnap, 30-án már tudjuk, hogy itt sem maradunk sokáig. Délelőtt a visszavonulás kocsioszlopai váltakoznak a német előretörő ütegekkel. A németek arra hajtanak kb. 50 tehenet; megkérjük őket, s ők megengedik, hogy megfejjünk néhányat. Van hát egy vödör tejünk – jóízűen el is fogyasztjuk. Sőt egy borjút is kaptunk a konyha részére.

Újból eltelik egy nap, és december elsején már tudjuk, hogy még aznap továbbmegyünk. Délelőtt a korábban látott német autók viszadübörögnek maguk után vonva a lövegeket. Délután a konyha csak egy kocsival továbbindul, nélkülem. Ugyanis nem elég, hogy egy pár lovunkat ellopták, egy másik pár lesántult, hogy menni sem bírt, így csak egy kocsival és azzal, amit rá tudtak pakolni, indult útnak Jenő bácsi és Tóth Ferenc rendőr, aki Szekszárd óta a konyha őrangyala. Gizi néni az első transzporttal, teherautóval megy, a többi családtag és a csomagok halmaza meg velem együtt várja a visszatérő teherautót. Várakozás és bizonytalanság... Mi lesz tovább? Hol állunk meg végleg? Az irány most Siófok. De utána azt halljuk: Zirc.

Délután végre 6 óra körül megjön az autó, de nem engedik ki hozzánk a felügyelők, mert csak reggel indul az utolsó csoport. Le is fekszünk nagy nyugodtan. Alig alszunk el, amikor fél 11-kor rendőrségi

•

riadó azzal, hogy minden rendőr, akinek kerékpárja van, szereljen és induljon, akinek nincs, az gyalog, de gyorsan, mert az oroszok minden pillanatban itt lehetnek, mivel Tamásit kétfelől támadva be akarják keríteni. El lehet képzelni a fejetlenséget. A családtagok siránkozására végre kirobog a teherautó értünk. Most játszódik le a süllyedő hajóról való menekülés képe. Mindenki egyszerre akar az autón fenn lenni. Végül is revolverek kerülnek elő: „Aki az autóhoz jön: halál fia!” Azután szép nyugodtan – már amennyire ezt nyugodtságnak lehet nevezni – felpakolunk, felülünk, és a riasztás után 25 perccel már el is hagyjuk Tamásit otthagya a kapott üszöt, kocsikat, lovakat, 10 prima írógépet, egy teherautó (amelyre előzőleg felpakoltunk, és elromlott) löszert, privát csomagokat, és a konyhának egy láda edényt, rézüstöt, 30 kg cukrot, 4 kg paprikát. Azonkívül 2 teherautóra való rendőrségi ruhát, csizmákat, amelyekért előtte való nap autónk visszament Szakályra, ahol a raktár volt: elhozta, hogy azután Tamásin maradjon minden. Itt gondoltam sokat apámra. Vagy 20 db vadászfegyver hevert a sárban, lehet válogatni, és elvinni belőle: emlékebe. Teljes volt a háborús jellemkép: úton-útfélen hevert minden szabad prédára: fegyver, kard, sisak, lőszer, gránát és az utak mentén felfordult autók, törött kocsik és dögölt vagy agyonlőtt lovak tömegei heverték. Az országúton puskák, láncok, szétszórt rizskása, kukorica és néha-néha egy-egy kabát...

XI. SIÓFOK

XII. 2-án: Siófokra hajnali 4 órára robotgunk be. Egy óvoda lett a „menhelyünk” – letelepszünk, és 7 óráig alszunk. Azután pékhez rohanunk, mert itt már sorba kell állni a kenyérért, s ha nem iparkodik az ember, hát nem jut.

Az állomásra megyünk, és itt megtudjuk, hogy Pécs és Kaposvár is elesett. Tamásiban is bent vannak már az oroszok. Siófokon tudjuk meg, hogy már délután továbbindulunk Veszprémbe, és azt is, hogy ki merre lát: mehet. Eszembe jutnak Dombayék. Pécsre menekültek, és ott is már oroszok vannak. Mi lett velük, Istenem? Itt beszéltem a zentai Dorogi családdal, azok egyenest ide jöttek, és nem is mennek tovább. Délután nagy tanakodás: ki hova megy. Magam is gazdátlan maradván. Istenem,

•

mit tegyek? Azt terveztem, felmegyek Pestre hadiüzembe, de sok a csomagom, nehezen válnék meg értékeimtől, aztán a vonat is bizonytalan most. „Vagyonom” itt: a varrógép (amelyet nagy könyörgésre felengedtek az autóra), 2 pár csizma, egy pár magas és egy pár félcipő, 4 zubbony és 3 nadrág, melyeket a rendőroktól kaptam, szennyesem és varrókészleteim, melyeket Szekszárdon vásároltam apródonként, azonkívül két pokróc – szóval értékek, hát hogyan hagyjam el ezeket? Ja! Még egy női kabátom is van, az országúton Szekszárd és Tamási között találtam. Nem tudom, mit csináljak. Farkas tiszthelyettes neje, aki egész úton anyámként bánt velem és leánya, a 17 éves Sarolta igaz szívvel mellém álltak nagy bajomban. Már ott tartottam, hogy sehova sem megyek tovább, itt várom be sorsomat Siófokon. Nagy elkeseredésemben odajött hozzám Gizi néni, a konyhavezető gazdasszonyom, és amikor megtudta, hogy mi a bajom, azt tanácsolta, menjek velük Kenyeribe, egy faluba, Tóth Ferenc rendőr házába, ott húzódjunk meg, amíg a vihar elmúlik, azután majd meglátjuk, mi lesz. Amíg nekik lesz mit enni, adnak nekem is pénz nélkül, mert látják keserves helyzetemet. Én még a világ végére is elmentem volna, csak legyen társam hozzá. Hát így elfogadtam ajánlatukat, de amikor a gépet nem akarták felvenni a kocsira, magam is lemondtam az útról, semhogy gépemet elhagyjam. Tiszthelyettesné rábeszélésére és érveire beleegyeztek: hozhatom a gépet is. Így hát újból felpakoltunk egy kocsira, és délután 4-kor útnak indultunk Veszprém felé: Kupecz Jenő, Gizi néni, a felesége (115 kg), Tóth Ferenc rendőr és én. Szemergő esőben hagyjuk el a kora esti szürkületben Siófokot.

XII. ÉLMÉNYEK

Nem is tudom, miért írtam ezt a címet ide... Élményeim csak bús emlékek, melyek valaha talán csak ködképpé válnak. Mit írjak ide? Azokat a kínokat, amelyeket a lelkemben átéltem immár két hónap alatt? Írjam le a robotást, amellyel rohantunk? Az autóról leesik egy puska – nem baj, gyerünk tovább... egy rendőr lemarad... tovább... összeütközünk kocsival... csak tovább, tovább. Robbannak a légiaknák, ágyúk dörögnek, ez semmi, gyerünk tovább, már fel sem veszünk ilyen „csekélyégeket”... Úgy van az ember a meneküléssel is, mint a kórházzal: első nap érezzük a

szagot, később megszokjuk, és nem érezzük. Menekülésnél is: először kétségbe van esve az ember, öngyilkosságra gondol, azután közönyössé válik, majd elfásul egészen. Megszokja, és nem törődik a napokkal, az étellel, a sorsával... Csak ha eszembe jut a családom, ez ráz fel a közönyből. Volt idő, amikor már sokszor eszembe se juttok, életem az elfásult „minden mindegy” életemet nem törődve semmivel se. De azután jön egy-egy mozzanat, amely felébreszti bennem az embert, a férjet és apát. Ilyenkor ökölbe szorult kézzel, tehetetlenül nézek a jelenbe és a bizonytalan jövőbe. Csak az erős hitem és bizalmam őriz és óv a szamárságoktól. Hiszem erős hittel, hogy egyszer hazatérek hozzátok, és azután újból nagyon boldogok leszünk! Így voltam vitéz Farkas tiszthelyettes Sarolta lányával is. Ismertem Zentán is látásból, azután Szekszárdon olyan „örangyalom”-féle lett, vigasztalt, bohókázott és kedélyeskedett – felvidítani engem elkeseredésemben. És az úton: 25-30 kilométert gyalogol velem éjszaka a kocsni után tréfálva, beszélgetve... Úgy megszerettem, megkedveltem ezt a fiatal, csupa derű, gondtalan, optimista leányt, hogy elválásunk után sokszor éreztem hiányát társaságának és gyermekes víg kacajának. Ő is ragaszkodott hozzám, és mint a „másodapukáját” emlegetett és nevezett szülei előtt is! Ne értsetek félre: ez a szeretet részemről egy foka a testvéri, egy az apai és férji tiszta szeretetből adódott! Úgy szerettem eme leányt hányatott egyedüllétemben, mintha kis testvérem lett volna vagy jó pajtásom, semmi egyéb! Képzeljétek el, hogy az ember, egy olyan ember, mint én, aki tele volt barátokkal és társasággal, akikkel társas életet élt, beleszökken az egyedüllétbe, barátai, családja nélkül, szereteteitől távol, milyen jólesik neki egy pajtás, egy víg kedélyű félig gyermeklány, aki megértően vele sír, vele nevet, és vigasztalja bús hangulatában. Csak hálával és köszönettel gondolok reá azóta is, kis Saroltára... Azután Siófok, s eljön a búcsúzás órája. Édesanyja, a tiszthelyettesné tele buzdítással és jó tanáccsal lát el, könnyezik, mert megérti aggódásom értetek, és velem érez további nehéz és bizonytalan életemben! Mondhatom, anyámként tiszteltem őt, és igen jó szívvel gondolok reá. Pótolta anyámat, pótolta Téged, Anyukám, szóval igen jólesett anyai gondoskodása! Azután búcsúzás Saroltától! Kezet fogott velem sok szerencsét kívánva további ismeretlen utamra... elcsuklott hangja, és zokogott... sírt olyan őszintén, olyan ragaszkodással, hogy magamnak is könnyeim potyog-

•

tak! Nehéz volt a búcsúzás ilyen körülmények között! Siratta sorsomat és siratta a saját bizonytalan jövőjét, hiszen Nagykanizsára utaztak, viszont az oroszok Pécs és Kaposvár után arra irányították útjukat, hát így ők is Isten tudja minek néznek még elé! Bizony mondom, nagyon sokat ő tartotta fenn a kapcsolatot bennem – veletek! Ismert téged és Lacikámat, és sokszor emlegette vagy felhozta, hogy „szegény felesége és kislfia gondol-e magára?” Ilyenkor elkomolyodtam és komor lettem, amikor látta ezt, bohósággal és jó kedéllyel iparkodott „visszalopni” az én jól ismert optimizmusomat. Ezért volt Sarolta eme vándorutamnak, száműzetésemnek egyik legszebb és legnemesebb élménye!

XIII. SIÓFOK–VESZPRÉM

XII. 3-án: Gyönyörű holdvilágos éjjelen prima betonúton lépegettünk egy kocsival ismeretlen sorsunk felé. Másnap, december 3-án délelőtt fél 11-kor értünk Veszprém alá, de bemenni nem lehetett, mert riadó volt. Csak 12 órakor tudtunk bemenni. Az eső állandóan szemerkélt. Fölkerestük a zentai különítményt, és nagy szomorúságot tapasztaltunk, mivel igen sokan úgy voltak, hogy már nem volt hova menni, mivel elfoglalták otthonukat. Megtudtuk, hogy Pápa a végső úti céljuk, oda kell mennie a rendőrségnek. Itt történt egy szomorú eset: Oszlár, a teherautónk vezetője és tulajdonosa Siófok előtt egy kis faluban hagyta családját azzal, hogy ő is visszatér hozzájuk, és nem megy tovább. Igen ám, de mire Veszprémből vissza akart menni, nem tudott, benn voltak az oroszok, és így ő is önkénytelenül elszakadt családjától. Délben a kegyes nővéreknél ingyen ebédet kaptunk, majd szállás után mentünk magunknak és lovainknak. Szent László utca 42. alatt végül lakást találtunk, megaludtunk, és 4-én déli egy órakor tovább indultunk most már végső állomáshelyünkre. Még a déli órákban hallottuk, hogy az oroszok már Siófokot is elhagyták, és közelednek Veszprém felé. Általában az volt az egész menetelésben a látszat, mintha egymást kergettük volna az oroszokkal. Alighogy az egyik helységet elhagytuk és a másikat elértük, máris azt hallottuk, hogy az oroszok elérték az előbb elhagyottat! A városokról nem sokat írhatok, mert sem időm, sem kedvem nem volt ahhoz, hogy gyönyörködjem bennük. Egyedül

Veszprémről írhatom, hogy igen gyönyörű város, hegyes, várromokkal és gyönyörű viaduktokkal, lenn a mélyben pedig patak folyik. Szébb volna nyáron, szabadidőben és „nyaralásként” gyönyörködni benne!

XIV. VÉGCÉL

XII. 5. – 30 km út után Balatongyepes faluba értünk este 7 órakor. Itt megaludva reggel fél 9-kor indultunk tovább. 12 óra van, amikor Jánosházára érünk, és egyik vendéglőben abrakoltatunk és pihenőt tartunk. Ide jött be a zentai leventeparancsnok, Ertsey főhadnagy és Patócs főhadnagy (útközben lett előléptetve!). Tőlük megtudom, hogy az állomáson veszteglő tehervonaton utaznak a leventékkel tovább Felsőiskázra. Kirohantunk az állomásra, de nemigen tudtunk beszélni velük, mivel a vonat indulóban volt. Itt volt Balla őrmester, Nagy R. László, Kajári M., aki krónikás volt a *Vedd le a kalapod a honvéd előtt!*-ben, és még egypár levente, akiknek nevét hirtelen nem tudtam megjegyezni, mert olyan kitörő és lelkes örömmel ugráltak le a már mozgó vonatról, és nyakamba ugráltak, csókoltak „Gondnok úr! Gondnok úr!” kiáltással, de már azonnal vissza is ugráltak, mert a vonat ment... Ertsey és Patócs lemaradtak, mert közben boroztak. Hívtak, menjek velük és a leventékkel, de ezt nem találtam elég üdvösnek!

Kb. 2 óra van, amikor továbbindulunk Celldömölk felé. Már sötétes az idő, mikor ideérünk. Újból pihenő, majd tovább utolsó állomás helyünkre, Kenyeri⁸⁹ falu Királykút majorba. Celldömölkben történt egy humoros, de könnyen végzetessé válható baleset. Jenő bácsi, a „gazda”, ahogy hajtott, a kocsis első jobb kereke lyukas zökkenőbe került, a kocsis megbillent, és a kocsis egy pillanat alatt lent volt az út melletti „szószos” sárban.

Este 9 óra van (XII. 5-én), amikor végre, egyhetes vándorlás után be-
roboogunk Királykút majorba, Tóth Ferenc rendőrünk és vendéglátónk atyai birtokára. Ez egy 110 holdas uradalmi birtok, major, békeidőben

⁸⁹ Írtam Kenyeri polgármesteri hivatalába, és kértem a polgármester urat, hogy ha van a naplóban említetteknek leszámazottja, vagy ha van a leírtakhoz kapcsolódó kép, lépjenek velem érintkezésbe, de nem kaptam választ.

•
igen csendes, eldugott fészek lehet, de ilyen háborús helyzetben bizony sok meglepetést tartogatott részünkre...

XV. KIRÁLYKÚT MAJOR

1944. december 15. Tíz napja vagyunk már itt tele kétségekkel, bizonytalanságban. Kaptunk egy üres szobát két ágygal, amelyben nem volt ágynemű, és a szobában kályha... Az ágyba szalmát tettünk, letakartuk lepedővel, és pokrócokkal takaróztunk. Szóval a lakás- és kosztkérdés valamelyest meg van oldva, de van egy másik, nagyobb baj: a major mellett van a repülőtér, és rajta 150 repülőgép, német és magyar vegyesen. Ha riadó van, az egész major lakossága velünk együtt elhagyja a majort, a reptér személyzete meg a repülőteret. Tíz nap alatt hatszor volt riadó, és mindannyiszor elmentünk a 2 km-re levő másik tanyára. Láttunk már légvédelmi tüzellel lőtt gépeket, és mesélik, hogy augusztusban 30 gép zuhant le itt. Hát így a békésnek hitt lakhely bizony elég bizonytalan és gondolkoztató.

December 12-én benn voltunk Pápán, amely ide 37 km. Itt vannak a zentai rendőrség megmaradt tagjai, mert a többiek szétszéledtek a szélrózsa minden irányába. Szó volt arról, hogy a konyha kell Pápán, és így lehet, hogy jövő héten már Pápán folytatom naplómát. Közben jó hírek jönnek: az oroszokat Dunántúlról visszaverték, bevetették a magyar új fegyvert, és tegnap, 14-én hallottuk, hogy Bácskában is németek, illetve magyarok vannak, s így Újvidék–Szabadka–Zombor és Zenta már vissza van foglalva, és hamarosan visszatérhetünk haza. Istenem, milyen jó lenne!

Most már öt napja éjjel mindig otthon vagyok álmomban, és különböző jó és rossz álmok háborgatnak, melyeket itt le nem írhatok. Hogy mit hoz a jövő, Isten tudja...

Kicsi Anyám! December 11-re⁹⁰

Gondolatban veled vagyok, és örömben ünnepeljük a tízéves jubileumot! Gondolsz-e te is annyit reá, mint én? Istenem, hogy terveztük

■
⁹⁰ Beszúrás a napló bal oldalán.

eme nap megülését! Tízéves házasok vagyunk, és ez az ajándék a sors-
tól: távol Tőled. Hőn vágyom utánad és egyetlen vagyonunk, kisfiunk
után! Bocsáss meg nekem és az életnek, bocsáss meg, és szeress, és tarts
ki továbbra is újbóli tíz évre! Én eme napon fogadalmat tettem: hej,
ha hazajutok egyszer, csak nektek fogok élni, és minden rossz haragot
eldobok magamtól, hogy csak békében és szeretetben éljünk tovább
egymásnak és kicsi fiunknak! Ezen a napon sok-sok csókkal és hittel
gondolok reátok! HM

Nyugtalanságok – 1944. XII. 18.

Említettem, hogy álmaim, ha jók, ha rosszak, mennyire nyugtalanítóak
az ébredéskor. Ha rosszat álmodok, felriadok, és hatása alatt nyugtalan
vagyok, hogy hátha igazat álmodtam! Különböző verziókban álmo-
dom a rosszat veled kapcsolatban, Anyukám, és olyan rossz hatással
vannak reám aznap, hogy sírni szeretnék. Ha meg rosszról áttérek a jó
és kellemes álmokra, újra sírni szeretnék azon, hogy de fáj, hogy csak
álom volt! És ez is nyugtalanítást idéz elő. Hej, pedig de szép álmaim
vannak minden éjjel, de az ébredés – csalódás!

Nos, azután a riadók!

Tegnap (XII. 17-én) vasárnap lévén bent voltam a faluban (Kenyeri),
a templomban. Nagymisére értünk be, és a mise és prédikáció olyan
megnyugvást hoztak részemre, hogy szinte jókedvre hangolódtam... De
hazafelé menet riadó ért utol bennünket. Az egyik útba eső major előtt
a fák alatt állottunk, és néztük a fejünk felett elhúzó gépeket, miközben
drukkoltunk, vajon eltalálja-e a légvédelmi löveg valamely gépet, és
mikor zuhan le (ugyanis a fenti majorba most költöztek a légvédelmi
tüzérek, és körülöttünk 17 légvédelmi üteg van, amelyek „működnek”
ám! Kettőt mégis lelőttek, de nem itt estek le.

XII. 18. – Ma reggel gyönyörű tiszta, napfényes időre ébredtünk. Fél
10-kor már riadó, és déli 12-ig vagy ezer gép húz el felettünk. A heve-
nyésztett légvédelmi pince (árok) kb. 500 méterre van. Kirohanunk,
és ketten érünk oda leghamarabb, én és egy leventekorú kis szolgál. A
gépek zúgnak, és egyszerre süvítő hang hallatszik. Leugrunk az árokba, és
ugyanabban a pillanatban egy, majd még egy hatalmas detonáció hallat-

•
szik – óvóhelyünk fala is remeg. Alig merünk kinézni utána. Előttünk kb. 100 méterre füstölgő, gőzölgő bombatölcsér! Hát, féltém! Talán nem is annyira halálfélelem volt ez, mint remegés, hogy töletek távol pusztulok el. A szakértők szerint volt vagy 5 mázsás bomba! Sopron újra nagyon kikapott. Múlt héten úgy megbombázták, hogy a pap nem győzi máig sem eltemetni az áldozatokat (kb. 3000-re becsülik). Hát így igen nagy nyugtalanságban élünk. Gizi mamával tervezzük, hogy a héten útnak indulunk kocsival Győr–Komárom–Érsekújvár⁹¹ mellé, Vágsellyére,⁹² ahol Gizi néni leánya van férjnél, hátha ott nyugodtabbak volnánk. Ha meg haza nem lehet menni, pedig jövő vasárnap már karácsony...

XVI. GYŐR FELÉ

A tervezetést tett követte: december 21-én délben, miután kocsira pakoltunk, útnak indultunk Vágsellyére, de sohasem értünk oda. Útvonalunk: Kenyeri–Rábakecskéd–Rábakecöl–Edve–Páli–Szil–Szilsárkány–Csorna–Győr–Gönyű,⁹³ majd tovább Komárom felé vezetett volna, ha... Szilben éjszakáztunk, ahol 400 (Pest környéki) levente volt táboron. Másnap (XII. 22.) reggel indultunk tovább, és egymás után hagyjuk el a fönti falvakat, hogy délre már Győrtől innen 16 km-re lévő Enese községben pihentetve és ebédelve fél 2-kor már tovább is menjünk. Győrt elhagyva a 16 km-re lévő Gönyűben hálást csinálva töltjük az éjszakát. Győr gyönyörű város lehetett békében, de most Szent István nevű főutcájának mindkét oldala végig porrá bombázva. A gázgyár környékén még mindig kesernyés illat árad szét, a gáztartályok a földön, romhalmazban minden, minden.

Este kb. 7 óra van, mire a „hálás”-sal rendbe jövünk. A hálás egy nagy istálló, amelyben 14 ló van és 12 ember, ezekből 3 katona, mi hárman és még hat Bihar megyei menekült. Itt és dideregve töltjük az éjszakát. Fél 8-kor repülőzúgás, majd Komárom felől éktelen bombázás zaja hallatszik, később Győr felől is. Egy gép leszáll alacsonyra, és

■
⁹¹ Szlovákul: Nové Zámky.

⁹² Szlovákul: Šaľa.

⁹³ A felsoroltak közül ma már nem mindegyik van a térképen, esetleg megváltozott a neve, vagy túl kicsi.

géppuskázza a környékünket. És a Sztálin-gyertya... kísértetiesen szép látvány. Végül lecsendesedik minden. A többi menekülttől megtudjuk, hogy ők Vágsellye felől jönnek, mert ott az ellenség, és Érsekújvár felé már megszűnt a forgalom, tehát mi se menjünk arrafelé. Képzeltetitek hangulatunkat! Három napig jöttünk hidegben, fázva, és mire célba érünk, kiderül, hogy 100 km-t hiába tettünk meg. Nagy tanakodás után elhatározzuk, hogy reggel mi is visszafordulunk újra Kenyeri felé.

XVII. VISSZA KENYERIBE

XII. 23. – Reggel korán útnak indulunk vissza Győr felé. Autó autót ér. Nagy a sietés, száguldás, mondhatnám: halál előli menekülés az egész betonút. És szó szerint: Gönyű és Győr között az úttest mellett fekszik egy 14–16 év körüli lányka és kutyája kihűlt teteme. Még az este nem volt ott, határozottan tudom, mert gyalog mentem. Szegénykén átszaladt valamely rohanó autó mellkasát és arcát roncsolva szét. Hű kutyája (fekete puli) mellette hever az országúton. Szegény leány! Nem kell már félnie sem az ellenségtől, sem a riadótól, sem a meneküléstől! Azóta is előttem lebeg a kép, és elgondolom: Istenem, nem jobb-e már neki, mint nekünk, fagyoskodó, keserű kenyéren élő menekülteknek?! De az élet robog tovább. Meg sem állnak mellette, hej, ki törődik most „ilyen csekélységekkel”. Amott az útszéli eperfára ment, szaladt fel egy autó, és fennakadt, emitt egy másik az árokba fordulva kerekeivel ez ég felé... De ez „kicsiség” most, a „nagy idők” napjaiban. Csak tovább, csak tovább! – ez a ritmus. Győrbe érünk. Itt nem volt az este bombázás, de amikor Enesébe érünk, szomorú kép tárul elénk. A kis falucska romhalmaz. Ahol tegnap itt jártunkkor gyermekhadtól volt hangos az utca, ma a halál birodalma van. 70 bombát dobtak le, és csodálatos véletlen vagy szerencse: csak öt halott lett, ezek is benn maradtak a házban. Estére Szilsárkányon vagyunk, és az általam hitt véletlen beigazolódik, ugyanis Nagy Ferencnél kapunk szállást, akinek három kis családja van: Feri 7, Lajcsi 5 és Kató 3 és fél éves. Gyorsan megbarátkozom velük. Nem győzök nekik mesélni: Jancsi–Juliskát, Piroskát, alig tudom lerázni magamról a „fürtöket”: „Mitka bácsi, méd meséljen” – hajtja a kis nagy szemű Katóka, és én sírni tudnék, ha egyedül lennék. Hej, kis Lacikám,

•

ki és mit mesél neked most, a Jézuska jötte előtt való nap?! Amióta eljöttem hazulról, nem szeretem és kerülöm a gyerekeket! Nem merek hozzájuk szólni, mert te jutsz eszembe, kisfiam, és valami összeszorítja a szívemet, és a könnyeim potyognak. Gyűlöltem a boldog gyermeket! De itt más volt! A véletlen, hogy az öreget is, fiát is Nagy Ferencnek hívták, eszembe juttatta: mintha hazaértem volna apósomhoz. Azután a hamar barátkozó gyermekhad és a karácsonyvárás szent békét és boldogságot adtak legalább erre az egy estére. Látjátok, milyen egyedül éreztem magam mindig, kerestem a lelki meleget, a családi szeretetet.

Másnap, 24-én, vasárnap, karácsony böjtjének reggelén zúzmarás, csípős hidegben indulunk tovább kétségek között, vajon befogadnak-e újra Tóth Dénes bácsiék. Ha nem, hova megyünk tovább? Délután 2 órakor robogunk be elhagyott vándorhelyünkre, Királykút majorba. Elfogadtak! Kaptunk egy külön szobát, lepakoltunk, és szomorú szívvel mondtunk le a karácsonyi örömeiről. Át voltunk fázva, lelkileg összetörve, reményt veszítve ültünk hallgatagon.

Lelkem hazaszállott hozzátok, édeseim, és végtelen fájdalmat éreztem most, karácsony böjtjén, eszembe jutva a tavalyi, 1943-as karácsony böjtje. Kis Lacikám, mit hoz ma neked a Jézuska? Könnyeket neked is? Mint édesanyádnak és messze távol levő és rátok gondoló, síró édesapádnak?

XVIII. KARÁCSONY – ÚJÉV

1944. XII. 25–26. – Az esti szomorúságomban is lett egy kis öröm és örömkönnny. Itt a majorban lakik hét német katona is, akikkel igen jól megbarátkoztunk. Meginvitáltak, hogy este menjünk át hozzájuk. Átmegyünk. Karácsonyfa égő gyertyákkal, rajta alma, dohány, pipa, cigaretta... Körülötte a német katonák hajadonfővel, áhítattal éneklük a német szent éneket: Stille nacht, heilige nacht. Olyan ünnepies, szent volt a pillanat, hogy újra csak könnyeim hullottak. Hárman közülük nők, 12–16 hónapja nem voltak otthon. Négyen nőtlenek. Távolabb zokog Ottó, a major magyarul gagyogó kedvence. F fiatal fiú, 20 éves ha lehet. Zokog szegény, eszébe jutott, hogy sem anyja, sem apja, senkije,

mert bombázás áldozatai lettek... és bizony a szentestén erőt vett rajta is a szent családi szeretet: siratta árvaságát. Az ének után kezdődött a „pia”. Minden katona egy liter konyakot kapott karácsonyra. Cigaretta, mézeskalács... Olyan igazi barátsággal láttak vendégül, hogy pillanatokra elfeledtem hontalanságomat.

Maga a karácsony egyhangúan, észrevétlen suhant el, talán jobb is, így nem evett a bánat, hogy nekem nincs ünnepem.

Azóta voltunk jelentkezni a közellátásnál, kikaptuk az egész havi, mindenféle jegyünket és bevásároltunk rá mindent.

Harmincadikán disznótorban voltunk Hajdú Pius szomszédnál, és újra hazagondoltam. Anyukám, mi lett a mi kis hízókkal, a te reménységgeddel? Levágtatok-e vagy elvitték? Látod, ez a mi „disznó szerencsénk”! Tudod-e, hogy már az is eszembe jutott, hogy a jegygyűrűk miatt lettünk így elválasztva. Te nem gondoltál erre még? Többet se tennék olyant!⁹⁴

1945. I. 1. – Múlt héten (XII. 27-én) kaptam ismét Kató nénitől (XII. 15-én írt) levelet, melyben azt írta, hogy ha gondolom, menjek fel Pestre, de ő nem tanácsolja: Pest harctér lett! Bekerítve! A vonatjáratok megszűntek! Én elhatároztam, hogy itt maradok most már végleg, nem megyek sehova, bevárom, akármit hoz a sorsom elébem!

Az este Hajdúéknál szilvesztereztünk. 12 óráig kártyáztunk, a németek zeneszóval táncoltak és énekeltek. Így búcsúztunk el az óévtől, és vártuk meg az újat tele reménnyel és új bizalommal. Vajon meghozza-e a kívánt boldog és békés esztendő? Isten tudja! Ma újév van, és én duruzsoló kályha mellett írogatok, és rátok gondolok. Vajon ti fáztok-e vagy mint éltek? Giziék hogy vannak? Mamsiék, Hanákék, mind, mind eszembe jutnak.

Jóslat. Ma este a szilveszterezés alkalmával az egyik német katona, aki a legidősebb itt közöttük, bajor lévén igen víg kedélyű és jó humorú ember, azzal állt elő, hogy ő ért a tenyérjósláshoz! A jelenlevő pár asszonynak pontosan megmondta, hány gyermeke volt, meddig él stb. Kíváncsiság-

⁹⁴ Nem tudom, mire gondol, talán eladta valamikor a gyűrűket. Az biztos, hogy egyiküknek sem volt karikagyűrűje.

•

ból én is megkértem, mondana valamit nekem is. Megnézte a jobb tenyere-
rem, és jóslata imígyen szólt: „Feleségével hosszú idő múlva fog újra
találkozni, és eme összekerülés után már csak rövid ideig fog élni. Egy
gyermek van.” Megjegyzem, én soha egy szót sem mondtam neki körül-
ményeimről, és bizonyos rossz érzéssel vettem tudomásul nem kecsgetető
jóslatát.⁹⁵ Leírtam, hogy te is tudjad, és emlékezz majdan erre!

XIX. BEVONULÁS

1945. I. 28. – Az új esztendő első tíz napja egyhangúságban telt el. Ja-
nuár 10-én jött a rendelet, mely szerint minden 21–48 éves férfi köteles
12-én Sárváron jelentkezni, akár volt katona, akár nem. Nagy volt a
riadalom a majorban. Öten estünk bele: én, Jenő bácsi, Pius, Menyhárt
(Pius öccse) és egy Horváth József nevű ember. Mi lesz? Hogy lesz?

11-én elmentünk a 15 km-re levő Szergény nevű faluba szénáért, amit
Jenő bácsi vett lovai részére. A Szergény felé vezető országúton ért egy
meglepetés: jön velünk szembe egy nagy bajszú katona, igen ismerős.
Amikor közel ér, megáll, néz rám, én meg őrá: „Maga nem zentai?”
kérdem végül én, mire ő igent mond. Nagy öröm, jóleső érzés, amikor
megtudom, kicsoda: Vass György, apámnak bizonyos rokoni ága, aki a
levente lőtérrel szedte felébe a „gledícsiát”,⁹⁶ Vass Misa testvére. Meg-
tudom tőle, hogy augusztus óta katona, most szerelt le, menne haza,
de nem bír. Nehéz szívvel várja a visszatérés napját.

Amidőn este visszatérünk a majorba, megtudjuk, hogy a bevonulás
a közbejött nagy hófúvás miatt egy héttel, január 20-ára lett halasztva.
Persze nagy az öröm, egy hét nagy idő, elintézhethetjük saját dolgunkat.
Hátizsákokat, nadrágot varrok ezen a héten. A fizetség: 1 hátizsák =
40 pengő, 1 hátizsák = 1 kg füstölt szalonna, 1 nadrág = 1 kg füstölt
kolbász, fél kenyér, 1 hátizsák = 1 kg szalonna, fél kenyér. Általában a
csereüzlet megy erre jobban, mert a pénzért vett dolgok örült drágák,
pl. egy cigarettapapír 6–10 pengő, 1 kg dohány 180 pengő, egy tűzkő
10 pengő, egy tojás 3–5 pengő stb.

■

⁹⁵ Ez persze nem így lett: még majdnem harminc évet élt, és még egy gyermeke
született.

⁹⁶ Krisztustövis.

Végre elérkezik január 20., szombat, de mi elhatározzuk, hogy csak 22-én, hétfőn megyünk be Sárvára.

Január 21-én, vasárnap reggel nagyon rossz álomból ébredek, mint mindig, most is azt álmodom, hogy otthon vagyok, és Te, anyu, igen szomorú vagy, sírsz, Lacikám átöleli a nyakam, és sírva azt mondja: „Ne menj el, apuci, maradj itt!” Olyan nagy hatással volt reám az álom, hogy magam is sírva ébredek fel, és reggel is és egész délelőtt csak sírni, sírni szerettem volna. Nem szóltam, ha szóltak, és a könnyeim némán folytak le arcomról. Végül szobámba mentem, ráborultam ágyamra, és 36 éves fejjel úgy zokogtam, mint egy taknyos gyerek. Jól kisírtam magam egyedüllétemben, majd megírtam búcsúlevelem Neked, Anyukám, melyet Hajdú Piusnéra bíztam azzal, hogy halálom esetén, ha majd már lehetséges lesz, juttassa el hozzád. Abban megírtam lelkem fájdalmát és utolsó sóhajom hozzád! Miért tettem ezt? El voltam keseredve miattatok is, de a bevonulás is rossz előjel volt: vagy a front vagy Németország, és ki tudja, élve visszatérek-e valaha is hozzátok, hát legyen búcsúm tőled eme levél!

Délután csomagolás a hátizsákokba, majd hétfőn reggel fél 8-kor szánkón útnak indulunk Sárvár felé. Lassú ügetéssel és fehér tájak szépségének gyönyörködése közben január 22-én, hétfőn szánkón 11 órára beérünk Sárvára. Szánunkat visszaindítva magunk 4-en pedig elindulunk a jelentkezőhely felé – tele reménytelenséggel a bizonytalan jövőnk elé.

XX. SÁRVÁR (I. 22–26.)

A jelentkezés lassan folyik, így első nap délutánján lakás után nézünk azzal, hogy másnap jelentkezünk. Szállásunk Batthyány Lajos utca (Szombathelyi út) 88. szám alatt Király Ferencnél adódott.

Másnap (I. 23.) délelőtt berobog az itteni helyőrségi parancsnok, Horváth József (mennyi Horváth van itt?!) főhadnagy azzal, hogy a falu lakosságát fölmentetni jött az itteni repülőtér munkálataira. Utánajárása nem járt eredménnyel, mert kérvényezni kell. Erre mi halasztást kaptunk, hogy csak 25-én, csütörtökön jelentkezünk, addig talán sikerül elintézni a fölmentést.

Unalomban töltünk el két napot, ödöngünk az utcákon, így találkozom Töreky Gáborral, a zentai Avar bíró titkárával, aki Zentán később a kórházban is volt. Itt újból a kórházban lett tisztviselő. Csavargásunk közben ráakadunk a selyemgyárra, ahol ez a tábla látható: „Magyar királyi polgári menekülttábor”. Az ajtónálló rendőrrel beszélve engedélyt kapok a belépésre. A gyár épületében 900 személy, mind bácskai, horvátok, dalmaták, bosnyákok, licsánok⁹⁷ és páran szerbek vannak, bácskai internáltak. Nagy örömmel vesznek körül, amikor szerbül szólítom meg őket, és mondom, hogy én is bácskai, zentai vagyok. Körülkalauzolnak, és szívélyesen mutatnak, magyaráznak el mindent. Az asszonyok fonnak, harisnyát kötnek vagy horgolnak, a férfiak fatalpat, rézgyűrűt csinálnak, a ráérők vagy naplopók kártyáznak. Már négy éve élnek itt, és úgy vágnak haza, mint én...⁹⁸

Végre csütörtökön, hiába várva a fölmentést, átestünk a jelentkezésen és az orvosi vizsgán. Jenő bácsi és Pius „K. a.”, azaz katonának alkalmas, Menyhárt „K. s.”, azaz segédszolgálat, és én újból „M. k.”, azaz munkaképtelen vagy könnyű munkára alkalmas minősítéssel⁹⁹ elbocsáttatok. A benn maradottakat azonnal esküdtetik és a cirokgyárba viszik, ahonnan már nem jöhetnek ki többé. A sorsuk ismeretlen.

Elszakadva tőlük nagy szomorúan gondolok a magányra, amelybe csöppentem. Újból meg vagyok fosztva pár baráttól, jó ismerőstől. Meg-

⁹⁷ Likaiak.

⁹⁸ Itt feltétlenül el kell mondanom, hogy a 80-as évek vége felé magyar–szerb tolmácsként jártam Sárváron az újvidéki (Novi Sad) polgármesterrel, valamint a Vajdasági Harcoszövetség és az egykori táborlakók képviselőivel. Nem is tudtam pontosan, mi lesz a dolgom, hova is megyek, mert apám naplóját gyerekkorom óta nem olvastam, nem emlékeztem erre a táborra. Életem egyik legmeghatóbb feladata volt ez: az elhunyt táborlakók temetőjében volt egy gyászszertartás a szerb vallási szokások szerint, és ez is meghatározó volt, de ahogy a fél Magyarországról odaérkezett egykori és az akkori környékbeliek ölegették az egykori táborlakókat, attól egy szem sem maradt szárazon. Az egykori táborlakók is úgy emlékeztek vissza, hogy nagyon jól bántak itt velük, a környék lakossága segítette őket. Az akkor elkezdett tárgyalások óta a temető felújítására is sor került nemzetközi összefogással.

⁹⁹ Apám szívbeteg volt.

teszem az előkészületeket, hogy visszamenjek Kenyeribe, újból ide, de hogy mikor megyek el innen végleg, még talán a jó isten se tudja...

XXI. ÚJBÓL KENYERIBEN

I. 28. – Elbocsátó levelem 26-án, pénteken este veszem át, és 27-én, szombaton reggel elbúcsúszom házigazdámtól, és az állomásra megyek. A fél 8-as vonat végül fél 11-kor berobog, és 12 óra van, amikor Celdömölkbe érünk. Itt autót nézünk (5 katona és 2 asszony jött velem), amely kivinne a reptérre, de bizony a hófúvás miatt nincs közlekedés. Amint tárgyalunk, hogy mit tegyünk, jön egy rendőr – meglepetés! – zentai. Tőle megtudom, hogy Szombathelyre mennek, és onnan Németország az irány. Megtudom, hogy a zentai Forgács Anti, aki Pápán csatlakozott a rendőrséghez, velük ment Mosonmagyaróvárra, és itt betegsége annyira utolérte, hogy Óváron meg is halt, és a rendőrség temettette el. Szegény menekült bajtársam! Ő volt a „nemzetőrség” golyószórósa... Istenem, hányan leszünk még az ő sorsára jutva, pedig hogy vágyott haza. Amikor XII. 12-én Pápán voltam, azt mondta „Miska bátyám, a viszontlátásra – Zentán!” Így hullunk el lassan mindnyájan, ha sokáig nem mehetünk haza!

Mivel autó nem volt, gyalog indultunk a 13 km-re levő Királykútra. Útközben egy szánkó felvette a csomagjainkat, hogy legalább a teheről mentesüljünk az éjjel óta hófúvásos úton. Végre 4 óra után újra Királykúton vagyunk. Az asszonyok irigyen és szomorúan veszik tudomásul, hogy csak magam jöttem vissza, pedig talán jobb lett volna nekem is egészségesnek lennem, és bent maradnom – ki tudja?

XXII. FELCSILLANÓ REMÉNYEK

I. 31. – Vannak az életben pillanatok, órák, sőt napok, amikor az ember lemond minderről, reményről, életről, vágyról, szeretetről, boldogságról, hogy helyet adjon a kétségbeesésnek, szomorúságnak és halálvárásnak, de azután jön egy másik fordulat, és újból reménykedik, újraéled az ember. És így van jól, mert hiszen ha állandóan a kétségbeesés hatásán állana, megőrülne vagy elhervadna bánatában, viszont ha állandóan

•

csak „rózsaszínben” látná a világot és a körülötte dülő hullámokat, nem tudná értékelni és megbecsülni az életet és a benne rejlő parányi és mégis nagy kincseket: a szeretetet, a végtelen isteni boldogságot és a glóriás szentek tiszta életvonalát. Az ember filozófus, mert az Élet teszi azzá a gondolkozni tudó embert, az ostoba elvész a tömeg milliárdjai között, semmivé válik. Így aztán az első élni, az utóbbi veszni fog! Így élek magam is, hol a hullámzó optimizmuson táncolok, hol meg a legsötétebb pesszimizmus labirintusában veszek el.

Ha felcsillanó reményről beszélek, akkor az azt jelenti, hogy az ember, az érző ember gyermekké válik, és minden kis parányi hírnek táncol, örül, tervez – viszont ha jó a hullám, és elsöpör minden szépet és nemeset, hogy a kétségbeesés szélére döntse az embert, akkor öreggév, vénné válik, aki már csak a sír nyugalmanak örülne – mielőbb. Négy hónapi bolyongás után ismét többet tudok: az életet értékelni és megbecsülni úgy, ahogy adva van, de kiszínezni benne a jót, szépet és nemeset, és leszűrni a tanulságot az élet gonoszságából, az emberek galádságából és kislelkű bábok ocsmányságaiból. Hiszem erős hittel, hogy van Isten, és az én Istenem ad hitet, bizalmat és reményt a sokszor sötétnek vélt jövő szebb és boldogabb eljövételéhez.

Olykor felcsillan egy reménysugár: nemsokára hazamehetek. Ilyenkor festővé válok, sőt művésszé a művészet „non plus ultrájáig”, mert nincs az a művész, aki elevenebben tudná ecsetelni a viszontlátást, mint én ilyenkor. Százszor kiszínezem a képet, a viszontlátás képét, micsoda boldogság lesz az! Eltervezem, hogyan fogok betoppanni hozzád, drága kis feleségem, mint fogunk szótlán egymásra borulni, zokogni az örömtől, és mindent, mindent megbocsátani az életnek, a sorsnak, mindenkinek! Hogyan fogunk élni és mesét szöni további életünk akadályokkal, göröngyökkel telt ösvényén át a végcélig, a halálig! Eltervezem, mint fogom keblemre szorítani életem reményét és célját, kisfiamat, édes Lacikámat! Hogy fog nézni reám okos szemével és mondani: „Aptyik.” Ez az én felcsillanó reményem művészi képe.

És a reménytelenségem?

Élénk fantáziával, elborulva látom sötét jövőm nagy tragédiáját: elpusztulni idegenben, jeltelen sírban, egy igaz bánat könnycseppharmata nélkül... vagy... a hazatérés? Félek tőle! Látni kellene feldúlt otthonom,

családi fészke, feleségem jeltelen sírban halva vár vissza engem, vagy elhurcolva idegenbe, sínylődni, pusztulni! Kisfiam véznán, sápadtan, félve és remegve bújik el tőlem, bennem is idegent, ellenséget látva – ha él! Istenem! Ilyenkor zokogni, zokogni, vadul őrjöngeni tudnék! Ez az ember, az érző hontalan ember, az én lelki életem, vergődésem, szenvedésem. Ezt Ti nem értitek, kik nem ettétek idegenben a hontalanság és menekülés keserű és sós kenyerét! De van Isten, nekem van Istenem, kibin bízom, és tudom, hogy részemre nem ezt szánta, hanem az elsőt, a művészetemben festett gyönyörű képet!

XXIII. ÚJRA SÁRVÁR

II. 8. – Miután a behívás alapján Jenő bácsi, Pius és Menyhárt bent maradtak, elhatároztuk a két asszonnyal, Gizi nénivel és Piusnéval, hogy bemegyünk meglátogatni őket, még mielőtt elmennének Németországba. Így is lett. Február 1-jén, csütörtökön reggel kocsival Celldömölkbe mentünk (13 km), hogy a 13.45-kor induló vonattal továbbutazzunk Sárvára. Közben riadó lett, és fél 12-kor az állomás épületéből mindenkit kikergettek. Így jutottunk el az elosztóig, ahol minden autót leállítanak a csendőrök, és felvételik az abba az irányba utazó közönséget. Alig vártunk negyed órát, jött egy autó, mely Sárvár felé ment, felcihelődtünk, és elindultunk Sárvár felé. Kissitkén velünk szembe jött egy német autó, melyből kiszállt egy német tiszt, és autónkról az összes civil utast leszállította. Kétségbeestünk: mi lesz Gizi nénivel, hisz ő a 110 kilójával gyalog nem bír menni – ott marad? Nagy könyörgés után végül felvették a két asszonyt, és így fél 1-re már bent is voltunk Sárváron. Az embereket gyorsan megtaláltuk Jenő bácsi kivételével, aki önként jelentkezett Németországba, és csoportját már útnak indították. Miután mindent elintéztünk, este akartunk visszautazni vonattal, az állomáson azonban nem biztattak a nagy hófúvás miatt. Elhatároztuk hát, hogy ott alszunk, és a reggel fél 8-as vonattal utazunk. Gizi néni az állomáshoz közel levő előbbeni lakásomon helyeztem el, én pedig Piusnéval az ura szállásán, Mária Terézia-telepen aludtam. Másnap reggel, azaz 2-án, gyertyaszentelő napján kimentünk az állomásra, de bizony nagy csalódás ért: senki sem utazhat el ma sem vonattal, sem

•

autóval, mivel országos és általános razzia van, mindenkinek igazolnia kell magát. Újból Gizi néni az akadály, mi elmegyünk gyalog is haza, de ővele mi lesz? Végül abban állapodunk meg, hogy ő marad autót várni, mi meg elindulunk gyalog. Úgy is lett. Kettőnkhez csatlakozott még 4 környékbeli asszony, és szépen gyalog indultunk útnak. A város szélén fogtam egy német autót, és most már javult német nyelvtudásommal megkértem, hogy vigyen el bennünket Celldömölkre, miután ő is oda megy. Megtette, és így 10 órára meg is érkeztünk. Itt az igazoltatás gyűrűjébe kerültünk az állomásparancsnokságon. Itt igazoltatás és igazolványkiállítás után engedik szabadon az embert. Tízről 2-ig tartott a tolakodás, mire végre én is bekerültem, és kellő igazolás után kaptam egy írást, hogy Piusnéval elhagyhatom a várost.

Négy óra múlt, amikor a részben gyalog, részben autóval megtett út után holtfáradtan, átázott lábbelivel Királykút elé érünk, midőn egy teherautó áll meg, és abból Gizi néni száll ki. Szerencsés volt, Sárvárról a házáig hozta egy német autó. Felsőhajtottunk, hogy hazaértünk.

XXIV. ÁLMOK, GONDOLATOK

II. 9. – Az álmok az ember képzeletvilágának és vágyainak lelki átélései vagy megérzései. Vannak, akik hisznek benne, s vannak, akik kételkednek abban, hogy az álom beteljesedhet, avagy jelentőséggel bír. Magam teljesen egyik csoporthoz sem tartozom, az arany középúton tartok vele. De hogy mi igaz belőle, s mi nem, nem tudom. Most leírom három egymás utáni éjnek álmait, s ha valaha hazajutok, megtudom, történt-e ezeken a napokon veletek valami, hogy jelentőséggel bír-e álmodom. Az ötödikéről 6-ára virradó éjjelen ezt álmodtam: Mamsi és Te a piacon voltatok, és egy kosár gyönyörű piros almát árultatok. Először 60 fillérért, majd 80-ért adtátok, és nagy volt az öröm, hogy milyen jó áron adtátok el. (Azt mondták az okosok: az alma betegséget jelent.) Hatodikáról 7-ére virradóra viszont álmodban együtt utaztunk Belgrádba Veled, és itt nagy csalódás ért: értelme = lemaradás. És az éjjel (7–8.) igen rosszat, borzalmasat álmodtam: egy igen nagy istállóban csak egy csikó volt bekötve, egy szürkésfekete, pajkos csikó. Fogaival kirántotta Lacikám kezéből a kabátját, erre Te odarohantál, és a csikó

•

fellökött és taposni kezdett. Mamsi sivalkodva odaugrott, de a csikó fejbe rúgta, és visszaesett. Téged meg elkapott a csikó, és mintha keze lett volna, hasra fektetett, és a hátadat taposni kezdte, hogy szinte csontjaid ropogását hallottam. Két iszonyú „jajj” kiáltás hallatszott, és azután csend... meghaltál. Mindezt szobormereven, megmozdulni sem tudva néztem én, és amikor elhallgattál, énbőlőlem tört ki egy borzalmas „jajj” és – fölébredtem (éjjel fél 12 volt). (Megfejtése: Te egy igen nagy bajban vagy, vagy pedig komoly beteg vagy.)

Azért írtam le, hogy ha hazajutok, igazolva legyen: történt-e veled valami február 6–8. körül, akkor az álom igaz.

Ilyen álmaim vannak legtöbbször, és képzelheted ébredésem ezek után! Egész nap ezek hatása alatt állok, és így nem csoda, ha hajamban több és több a fehér szál.

Elgondolkozom!

A héten volt a negyedik jubileuma (II. 5.) az otthontól való elszakadásomnak, és ez alatt az idő alatt négy évet éltem át gyötrelemben, kínban és rádöbbenésekben! Az élet ilyen szeszélyes játékot űz az emberrel: egyik napról a másikra minden felépített várat = reményt romba dönt és elpusztít. Mindig azt írom naplómba, mit szenvedek értetek, de rádöbbenek arra is: ez önzés! Ki tudja, a Ti életek milyen? Elképzelem: Ha nyugodt békeségben élhettek, akkor is felőlem mit képzelhatsz: 1. Meghaltam... 2. Németországban vagyok... 3. Orosz fogolyként Szibériába vittek... és csak 4. hogy jó helyen vagyok, és sokat gondolkodok reátok... Elképzelem kínod: gyermeked féltése az uradról semmit sem tudva, fa és élelem nélkül, dideregve élsz, talán sokszor korbácsolva vagy becstelenítve idegen kezek által. Istenem! Mégis nekem rossz ez is, és nekem fáj a te sebed is!

annyi rosszat mondanak és mesélnek az orosz katonák cselekedeteiről, tetteiről a magyar anyákkal szemben, hogy sokszor úrrá lesz rajtam a marcangoló fájdalom, hogy hátha teneked is azt kell elszenvedned, bár magam 100%-ban nem hiszem el eme rémtetteket, hiszen ők is emberek, de van közöttük is jó is, gonosz is!¹⁰⁰

■

¹⁰⁰ Az igazsághoz tartozik, hogy apósáékhoz, feleségéhez egy sebesült orosz katonaoorvos volt beszállásolva, aki semmi rosszat nem tett velük. Még az ő hazaérkezésekor is ott volt, és meggyógyította az ő szemét is.

•

Féltelek, félttem gyenge szívedet és idegeidet, félttem ideges elhamarkodottságodban elkövethető rossz tetteidet, a következmények sorozatának elviselésétől félttelek. Félttem és aggódom gyermekemért: nem bánnak-e vele durván, kínozva, kiölve belőle a szülők iránti meleg szeretetet, tiszteletet, s mindent, ami szüleihez fűzi őt!

Mindig csak egyre kérem az Istent: adjon egészséget, életet bár addig, míg egyszer haza tudok ismét jutni. Én kivárom, ha egy év, ha öt év lesz is, visszatérek, hogy megtudjam, mi lett veletek, szerettemmel az alatt, míg én távol voltam! Csak Ti is éljetekek addig, és Te bízzál abban, hogy én visszatérek hozzád, gyermekünkhöz egyszer még! Adjon az Isten neked is lelki erőt átszenvedni az életet távollétemben, és várni az én visszatérésemre!

A sors úgyis kiszámíthatatlan az emberrel. Sok mindenre rájöttem és rádöbbsentem, amióta távol vagyok tőled, olyan dolgokra, amelyek egyrészt boldogítóan hatottak reám, másrészt viszont, amelyek borzalmasan kínos csalódást okoztak nekem – ezeket csak neked személyesen mondom el egyszer!

Eszembe jut: hány embertől üzentem neked: Szekszárdon vagyok, élek! Hazajutottak-e ők valaha, és kaptál-e üzenetet tőlem? Bajáról üzentem Dallos Feri sofőrrel, Kocsis Jenővel, Szekszárdról Simon Jancsival és Gyurival, az újfalusi kocsmárossal és leventeírnokkal. Hova lettek? Az Isten tudja!

Lehet, hogy jobb lett volna nekem is Baján maradni, és azóta már otthon lenni. Vagy jobb-e, hogy továbbjöttem – ezt csak a jövő fogja igazolni! Ha nem lett volna egyenruhám, nem gondolkoztam volna a dolgon, de az egyenruha most átok lett volna, s talán az oroszok el sem hiszik, hogy én nem voltam és nem vagyok katona, csak – szolga. Négy hónapja vagyok távol, és mégis milyen rossz, hát azok, akik már 3-4 éve távol vannak, és semmit sem tudnak családjukról – mennyivel rosszabb a helyzetük, mint az enyém, és én mégis az enyémet érzem legsúlyosabbnak!

Gondolkozom!

Eszembe jutnak Hanákék, kövér anyus és a Fercsi és a Matyi meg a többiek. Az én kedves és szeretett jó barátaim. Azután Giziék! Hányszor gondolok reájuk, nagy Gizi anyai aggódása lányáért, fölényes és hanyag

lelkülete – bízom, ő átússza az akadályokat, és a Te segítségedre is lesz!... És kis Gizi... Istenem, mind olyan kedvesek voltak nekem – viszontlátom-e őket valaha? Giziről jut eszembe Kató néni. A drága Kató néni, az én levelezőtársam, az egyedüli, aki fenntartotta a kapcsolatot velem, az otthonommal, Zentával. Utolsó levele XII. 17-én keltezve – január 17-én kaptam meg. Rövid sorok, Forgács Lacival írták: azonnal menjek Pestre, állást találtak részemre, és együtt lesz egy kis Zenta. Azóta... Istenem, mi lett vele? Pest az oroszoké, és ő talán meghalt a nagy csatában, vagy már talán Zentán van... Azután Dombayék. Azokkal is leveleztem, de mi lett velük Pécssett, az Isten tudja. Most újra írtam, keresem a kapcsot zentai ismerősökkel. Írtam Ferenczy Palinak Pápára, Balla Géza őrmesternek a zentai leventeparancsnokság helyére, Felső-Iszkázra, Bács-Bodrog vármegye alispáni hivatalának Szakonyra, hivatalos megkeresésre, Tóth Ferenc rendőrnek, akinek a szüleinél vagyunk, Mosonmagyaróvárra, Póger Józsefnek, egy Sárváron szerzett ismerős szabómesternek Veszprémbe és Töreky Gábornak Sárvárra, a közkórházba – részben hogyléte felől, részben elhelyezkedés felől érdeklődtem. Kell írnom, hogy levezzessem gondolataimat, és jölessen a válasz is, viszont ráuntam a tétlenségre itt eme pusztaszigeten, szeretnék emberek közé menni, dolgozni, dolgozni, és kissé feledni a fel-feltörő és bántó emlékeket, gondokat és szárny nélkül repülni akaró vágyakat!

XXV. TALÁLKOZÁSOK

Azért írom le ezt, hogy ha valaha hazajutok, el tudjam mondani, kivel hol találkoztam a menekülés országútján zentaiakkal.

- 1) Baján: Neider András (Duci), dr. Avar, Egerszegi, Maár, dr. Kocsis, Dobos Győző, Dobosné, Tripolszky Aladár, Hajdó József, Ferenczy Pál, Erdélyi, Surányi (az adóhivataliak), Kocsis Jenő, Dallos Ferenc, Polyák Dezső (szárítótüzem), Szabó Lajos fakereskedő, vitéz Gere Gábor a moziból („Royal”), Oszlár, Német suszter veje, az autósunk, „mateosz” fuvarozó, a leventék közül a mosolygó arcú Pilisi gyerek a Dabisék

- utcajából, Dózsa Béla és felesége, kislánya, főtisztelendő Temes József, Gyémánt Vendel sofőr.
- 2) Szekszárdon: dr. Csúcs László századosné, Légrády alezredes, Monostory k. ü. tanácsnok, Kovács Kálmán városgazda, Baráth Ica, a templomtéri trafik elárúsítója (magyar leány, Mariska?), Tóth H. Aranka, Kővágó Vera nővére, Garaba József sógora, Balla Géza őrmester, Szegedi László levente, Parigrósz Pál, akit Légrády alezredes szedett fel és az említett Pilisi levente, aki itt a csendőrséghez csatlakozott, mi lett a sorsuk, nem tudom, azután Csonka Karcsi, Nagy M. Vilmos feleségével, Simon Jancsi, Feke Károly fuvaros fiával (folyamőr), Oláh Imrével, azután a mozirendezővel, akik lenn laknak a leventetöltéssel szemben lévő szőlőben (határvadász), Gyémánt Vendel sofőr, Kucsmár Bandival, Dózsa Bélánéval (Horváth Ella), Nagy A. Gyuri, az újfalusi kocsmáros (munkaszolgálatos).
 - 3) Siófokon: Doroghy Gábor főszolgabíróval és leányával és Rácz Sz. leventét láttam autón elrobogni.
 - 4) Jánosházán: Ertsey András főhadnagy, leventeparancsnok, Patócs Bódog főhadnagy és családja, Balla Géza őrmester, Nagy R. László, Hevér Mátyás és még pár levente, kiknek nevét nem tudom, Mészáros rófos, aki a Baráti lányok barátnőjét vette feleségül.
 - 5) Celldömölkön: Széll Imre (vagy Ferenc) vaskereskedő, a Barsi boltnál levő malmos veje.
 - 6) Pápán: Ferenczy Pál, Erdélyi, Neider András (Duci), az öreg Deák és (az Óváron meghalt) levente golyószórós, Forgács Anti.
 - 7) Győrött: Rudics Mihály gazdálkodó, tőle tudtam meg, hogy itt van dr. Forray ügyvéd és Palkó Miklós gyáros családotul.
 - 8) Sárvarott: Töreky Gábor, dr. Avar titkára, kórházi tisztviselő, dr. Forray ügyvéd (őrmester).
 - 9) Kemenesmagasi: Vass György, Misa testvére (katona).

- 10) Vönöckön: Horváth Béla mérnök (Horváték fia), aki itt, a mi repülőterünkön dolgozik jelenleg – csak futólag beszéltem vele.

Ui. – Azóta megtudtam, hogy Horváth Béla rendelettel Németországba ment ki, így hát tőle is elszakadtam mint zentai ismerőstől. Királykút, 1945. II. 25-én.

További életem folyását jegyzeteim 3. sz. füzetében írom tovább!

Megtett utam

Áthozat: 636 km

15. Tamási	1944. december 1.	km
16. Siófok	1944. december 2.	52
17. Veszprém	1944. december 3.	50
18. Balatongyepes	1944. december 4.	30
19. Jánosháza	1944. december 5.	31
20. Celldömölk	1944. december 5.	16
21. Vönöck	1944. december 5.	5
22. Királykút	1944. december 5.	8
23. Kenyeri	1944. december 21.	4

(Falvak: Kenyeri–Rábekecskéd–Rábakecöl–Edve–Páli–Szil–Szilvás-sárkány–Csorna)

24. Csorna	1944. december 22.	34
(Közben Enese falu)		
25. Győr	1944. december 22.	34
26. Gönyű	1944. december 22.	16
27. Győr	1944. december 23.	16
28. Csorna	1944. december 23.	34
29. Kenyeri	1944. december 24.	34
30. Királykút	1944. december 24.	4
31. Vönöck	1944. december 12.	8

(Falvak: Kemenesmagasi–Kemenes–Högyész–Békás)

32. Pápa	1944. december 12.	30
33. Vönöck	1944. december 12.	30
34. Királykút	1944. december 12.	8
1944. XII. 1. – 1944. II. 24. megtett út:		444 km

XXVI. SÁRVÁR – SZOMBATHELY

II. 26. – Miután Piusnéval és Gizi nénivel hiába tettük meg az utat Sárvárra, mert Gizi néni nem találta már ott a férjét, Piusné meg hiába vitte a kérvényét az ura fölmentésére, mivel azt Szombathelyre kell benyújtani, a III. hadtest parancsnokságára, eldöntöttük, hogy a kérvényt én viszem el Szombathelyre.

Február 10-én, szombaton reggel indultam el gyalog Celldömölkre, és innen autóval Sárvárra, majd Szombathelyre. 11-kor érkeztem, elintéztem a dolgom, és fél 1-kor már újra az irányítónál voltam, hogy autót lessek a visszautazáshoz. Az eső ősziesen esik, és autó nincs. Itt találkoztam egy zentai rendőrrel: Szabó (17.ce?), akitől megtudom, hogy itt élnek a következő zentaiak: Kocsis Jenő, dr. Szegediné (a fia is itt volt, de katona lett), azután több zentai tisztviselő és Nagy M. Vilmos rendőr altiszt vizont Vasváron van.

Végre fél 4-kor kapok egy német teherautót, mely Sárváron át egész Celldömölkig visz. Fél 5-kor Cellben vagyok, innen repülő autót Vönöckig, majd gyalog este 7-re berobogok Királykútra.

Ugyancsak február 15-én újra Sárvárra és Szombathelyre megyek: Sárvárra Piusné sógorának csomagot vinni, Szombathelyre pedig újból kérvényt: Németh Gézánénak, egy itteni szomszédos majorból ötgyerekes asszonynak férje felmentése ügyében. Ekkor szerencsésebb vagyok: hajnalban vonattal Sárvárra érek, innen autóval Szombathelyre, vissza luxus személyautóval egész Vönöckig, úgyhogy már déli 12 órakor Királykúton vagyok ismét. Közben Celldömölkön megnézem a 13-án történt erős bombázás hatását, és elszörnyedve látom a romokat és az alóluk kiszedett hullákat – ekkor veszik ki a hatvanadikat! 80 bomba

esett le, rengeteg a halott, a házak romokban. Őrület, amit ezek a bombázók véghezvisznek!

XXVII. ISMÉT TOVÁBB?

II. 26. – Itthon volt Tóth 8¹⁰¹ Ferenc rendőr, akinek a szüleinél lakunk, és azt az üzenetet hozta, hogy készüljünk, mert jönnek értünk, és elvisznek Mosonmagyaróvárra, a rendőrséghez, engem szabónak, Gizi nénit főzni. Nagy izgalom. Mit tegyünk? Menjünk? Maradjunk? A továbbiakat a jövőre bízunk: ha jönnek autóval értünk, akkor megyünk, ha nem, akkor maradunk.

Közben Gizi néni leányától értesítés jön Vágsellyéről: él, és kívánja édesanyját látni. Vagy Gizi néni menjen oda lakni, vagy Gizi jöjjön ide édesanyjához, de mivel hosszú az út (185 km), nem mert egyedül elindulni ismeretlen útra. Úgy döntünk Gizi nénival, hogy én elmegyek a lányáért Vágsellyére, és elhozom útba ejtve Mosonmagyaróvárt, hogy megtudjam, mi a helyzet, megyünk-e vagy itt maradunk továbbra is.

XXVIII. GYŐR–MOSONMAGYARÓVÁR–GYŐR–KOMÁROM–ÉRSEKÚJVÁR–VÁGSELYE

1945. február 23–25.

A döntés alapján 22-én, csütörtökön este gyalog bemegyek Celldömölkbe, és innen éjfél után 2-kor vonattal Győrbe indulok. Nagy bizonytalansággal indultam erre a hosszú útra, hiszen ma igen körülményes az utazás, mert csak páratlan napokon van vonat.

Reggel fél 8 van, amikor Győrben kiszállok a vonatból. Tovább nincs vonat, muszáj az irányítónál szerencsét próbálni. 8-kor már teherautón robogok Óvár felé, és ide 9-re érek. Felkeresem Tóth 8 Ferencet és a többi zentai rendőrt. Hosszan elbeszélgetünk. Megtudom, hogy a konyha is, a műhely is aktuális, és másnap autóval leszaladnak Királykútra megbeszélni Gizi nénival a részleteket. Már indulnék vissza autóval, mikor dr. Gasztonyi felügyelővel is találkozom. Egy levelet küldene

¹⁰¹ Molnár Tibor levéltáros szerint az azonos vezetéknevű rendőröket sorszámozták.

velem Deákiba,¹⁰² Vágsellye mellé, várjam meg, míg megírja. Várom, várom, s végül 2 óraker az irányítóhoz megyek. Innen fél 5-kor autóval visszaindulok Győrbe, hogy folytassam utam Komárom felé.

Győrbe szerencsésen megérkezem fél 6-kor. A velem utazó német katonával kirohanunk az állomásra, volna-e teher- vagy személyvonat tovább. Hiába, nincs. Újból rohanunk az irányítóhoz, és csupán negyedórai várakozás után kapunk autót Komárom felé. De miután a megengedett 8 személy helyett 25-en szállunk fel az amúgy is túlterhelt benzines teherautóra, Komárom előtt 16 km-rel „durrdéfektet” kapunk. Mindannyiunknak le kell szállnunk, és gyalog folytatni az utat a szakadó esőben. Este fél 8-kor Ács faluba érünk, és itt az állomáson megtudjuk, hogy tehervonat kb. fél óra múlva indul. Beszállunk és várunk. 11, 12, majd 1 óra lesz, végre fél 2-kor el is indulunk. Második éjszaka nem alszom, és bizony álmos is, fáradt is vagyok, és fázom. Két óra után érünk Dél-Komáromba, innen gyalog át a dunai hídon az északi pályaudvarra.¹⁰³

Egy áthelyezett vasutassal botorkálok a sötétben egyik utca után a másikba, és végül kiérünk – a temetőbe. Hang után igazodtunk, így értünk a temetőbe, ugyanis a temető az állomás előtt terül el. Megkerüljük, és kijutunk a pályaudvarnak nevezett romhalmazhoz – itt is jártak már a „tommyk”. Az állomás épülete ma egy barakk. Szerencsénk volt: tíz percen belül indult egy tehervonat Érsekújvár felé. Kellemesen fűtött marhavagonban utaztunk, és én az utat a padlón aludva tettem meg. Figyelmeztettek ugyan az esetleges tetvekre, de föl se vettem, annyira álmos, fáradt voltam. Öt óraker Érsekújvárról azonnal egy német teher-szerelvénnel utaztunk tovább, most már a végcél, Vágsellye felé állva, fázva. A Vágsellye előtti állomáson (8 km) lekapcsolják a szerelvényt, hogy az ottmarad, és csak a mozdony megy tovább. Megkérjük a „vezért”, és el is visz a mozdonyon Vágsellyére. Február 24-én, szombaton reggel 8-kor végre megérkezem.

Felkeresem Kelemen Gyulánét, Gizi néni lányát. Amikor megtudja, ki vagyok, és miért jöttem, nagy az öröm. Jön velem Királykútra, ahova

¹⁰² Szlovákul: Diakovce.

¹⁰³ Ma az akkori Dél-Komárom a magyarországi Komárom, az északi rész pedig a szlovákiai Komarno.

a másnap, II. 25-én, vasárnap reggel 6-kor induló vonattal indulunk. Vendégül láttak, én meg alig vártam az estét, hogy lepihenjek.

XXIX. VISSZA

II. 25. – Az utunk visszafelé rendes volt, pár zökkenőt kivéve gyorsan haladtunk. Érsekújvárra reggel 8-ra érünk, az állomás egy romhalmaz, vasúti kocsik százai hevernek egymáson, itt is alapos munkát végeztek a terrorrepülők 8 hullámbani támadással. Itt elme gyünk Gizike barátnőjéhez, és itt töltjük el az időt fél 12-ig. Vonatunk innen 12.30-kor indul tovább, és két órákor már Észak-Komáromban vagyunk. Útközben Érsekújvár és Komárom között látjuk az elmúlt közeli orosz betörés és a visszaverés hazai nyomait. Kilőtt orosz tankok, ágyúk, pusák és lövedékek hevernek az út mindkét oldalán... Erős csata volt itt, és hamar visszaverték az ellenséget úgy Komáromból, mint Érsekújvárból és határából. Ez karácsony böjtjén történt, akkor, amikor mi kocsival Gönyűig jutottunk, és ahonnan visszafordítottak bennünket.

Észak-Komáromból átsétáltunk Dél-Komáromba, és alig értünk az állomásra – nagy riadó! Sietve kimegyünk a Duna-partra, és itt várjuk meg a végét. Erre nem tanácsos sem utazni, sem az állomáson tartózkodni, mert például három nappal előbb is az orosz gépek alacsonyán szállva géppuskázták az állomást és a vonatokat: 5 halott és 18 sebesült lett.

Vonatunk 5.10-es indulás helyett fél 7-kor indul ki, mi meg izgulunk, vajon elérjük-e a Győrből induló 7 órai vonatot Celldömölk felé. Végre továbbrobogunk, és átszálló vonatunk megvárva máris utazunk tovább Győrből Pápa felé. Celldömölkbe éjfélre érünk, és itt 4 órát várunk a mi vicinálisunkra. 4.10-kor indulunk, és $\frac{3}{4}$ 5-kor már végre otthon vagyunk Királykúton.¹⁰⁴ Persze nagy az öröm a viszontlátásra, és nekem újból ti juttok eszembe, hogy mennyire fogunk mi örülni, ha összehetülünk valaha...

Gizi nénitől megtudjuk, hogy Tóth volt idehaza, és azt mondta, hogy március 2-án, csütörtökön jönnek értünk teherautóval, és visz-

¹⁰⁴ Ezt a négynapos utat már nem is fejezi ki km-ben. De ha korábban azt írta, hogy 185 km Vágsellye, akkor ez is oda-vissza 370 km, azaz Zentáról indulás óta összesen kb. 1450 km.

•

nek bennünket Mosonmagyaróvárra. Istenem! Így is milyen messze vagyok tőletek, és öt hónap után sem közelebb, hanem távolabb megyek tőletek!

Vajon meddig tart még eme vándorlás, és mikor jön el a visszatérés boldog napja?! Addig csak bízni és reménykedni kell! Úgyis egyszer visszajövök!

XXX. JUBILEUM

1945. március 5. – Jubilálok ma! Szomorú dátuma életemnek az 5-ös szám. 1944. október 5-én indultam el gondtalanul otthonról, hogy két-három nap múlva visszatérjek, és azóta rovom a menekülés országútját, és eszem gyötrelmesen keserű kenyerét. 1944. december 5-én érkeztem ide, Királykútra, és ma, március 5-én már újból út előtt állok: továbbmenni vagy Mosonmagyaróvárra a rendőrségi konyhára vagy Felsőiskázra, a zentai leventeparancsnokság után, hogy ott éljek tovább, de hogy mit hoz a jövő, ez bizonytalan. Április 5-én lesz a féléves évforduló; Isten tudja, az az 5-e mit hoz. Jövő hetekben lesz 14-e, a Te névnapod, anyukám, vajon eszedbe jut-e a tavalyi víg névnap? Én sokat gondolok reá! Vajon melyik ötödike hozza meg részemre az otthoni viszontlátást? Újra reménykedek: talán június 15. vagy legkésőbb október 15.?!

Megtett utam¹⁰⁵
Eddigi km: 1080

35. Királykút	1945. január 11.	
36. Szigény	1945. január 11.	15 km
37. Királykút	1945. január 11.	15 km
38. Kenyeri	1945. január 22.	4 km
39. Sárvár	1945. január 22.	23 km
40. Celldömölk	1945. január 27.	19 km
41. Királykút	1945. január 27.	13 km

■
¹⁰⁵ Ez utólagos elszámolás, s ha az itteni apróbb utakból összejött 353 km-t hozzáadjuk az előző lábjegyzet 1450 km-éhez, akkor az már több mint 1800 km.

42. Celldömölk	1945. február 1.	13 km
41. Sárvár ¹⁰⁶	1945. február 1.	19 km
42. Celldömölk	1945. február 2.	19 km
43. Királykút	1945. február 2.	13 km
43. Celldömölk	1945. február 10.	13 km
44. Sárvár	1945. február 10.	19 km
45. Celldömölk	1945. február 10.	19 km
46. Királykút	1945. február 10.	13 km
47. Celldömölk	1945. február 15.	13 km
48. Sárvár	1945. február 15.	19 km
49. Szombathely	1945. február 15.	36 km
50. Sárvár	1945. február 15.	36 km
51. Királykút	1945. február 15.	32 km
<hr/>		
1945. január 11. – 1945. február 15.:		353 km

XXXI. VÁGYAIM

1945. március 7. – Istenem, hogy hányszor jut eszembe eme szó: „vágy”! Vágy nélkül talán élni sem lehetne, mert ahogy az embernek nincsenek vágyai, céltalan az élete, viszont hogyha vágyai hullámzó életének felszínére kerülnek, az ember beteggé vagy örültté vagy embergyűlölő és emberkerülő remetévé válik vágyainak mardosó kínja alatt! Így vagyok most magam is kb. négy nap óta. Olyan hatalmasan kerített hálójába vágyaim kínja, hogy magam is beteggé lettem, napokon át fekszem üres szobámban a mennyezetet bámulva, szinte beleőrülök a gondolkozásba, kerülöm az embereket, és gyűlölöm a mosolyt az arcukon, és ajkukon a kacajt, a gondtalan jókedvet, a dalt... Miért is van vágy? Vágyódom haza, de ez nem „honvágy”. Kimondhatatlanul vágyom haza hozzátok. Úgy vágyom látni Téged, s megtudni, mint vagy, hogyan élsz, mint viseled el a sors eme kegyetlen csapását nélkülüm harcolva az élet nagy csatáját magadért, gyermekünkért, asszonyi becsületedért és hűségédért?! Vágyom letörölni gond szántotta barázdás orcádról a bánat könnyeit, és enyhe vigaszt suttozni. Vágyom simogatni lágyan egyedülálló, pá-

¹⁰⁶ A sorszámozást kétszer is eltéveszti, de ezt nem javítottam ki.

•
ratlanul csillogó, nekem oly kedves hajad, fejed, és megértő, hűséges
szemeidbe nézni, és abból olvasni az elmúlt idők küzdelmét és a jövőnk
felcsillanó reményeit!

Vágyom megölelni derekadat tiszta szeretettel, és karjaimba zárva
mesét mondani az egész gonosz álomról, és szőni tovább az ébredés
boldog mosolyának valódi ragyogásában. Vágyom megcsókolni kicsi
fehér kezeidet, amelyek kétségbeesésedben talán imára kulcsolódnak
vagy idegeskedően szorulnak ökölbe, fehér kicsi kezeid, melyekkel
gyermekünket óvod, simogatod és fenyíted, ha szükséges... Vágyom
csókolni anyai tiszta homlokod és asszonyi hűséges ajkaid, melyekkel
olykor-olykor talán elrebegsz egy imát értem is és visszatéremért, és
amelyekkel kiejted vágódva a nevem, vagy újból csak kisiunkat oktatom
a jóra és arra, hogy apukáért imádkozzon, hogy mielőbb visszatérjen
hozzátok!

Vágyom ifjú szerelmesként füledbe suttozni szerelmes szavakat, és
felidézni ifjúkori tiszta szerelmünk múltját, tervezgetni és ábrándozni a
jövőnkre nézve, és szent hittel hinni és remélni, hogy lesz még részünkre
is szebb élet! Vágyom gyermekem, kis Lacikám után... szeretném meg-
ölelni és megcsókolni drága kicsi fiamat, aki az életem és mindenem!
Szeretném hallani huncutkodó kis pajkos tréfáit, és hallani ajkáról,
amint szólít: „aptyik” vagy „apkuty” – Istenem, de boldog lennék ismét!
Vágyom látni őt, amint két nadrágzsebébe illesztett kézzel füttyörészve
áll meg az utcasarkon a messzibe bámulva... vagy látni velem horgászni
menni és a Tisza partján „picézgetni” – „gomboccal”... (Istenem, most
átfut rajtam a borzongás: hogy is mertem egyszer egyedül hazaengedni
a „slajsztól”!)

Vágyom vele templomba menni, és imádkozni az Istenhez, hálát
adni, hogy visszatérhettem hozzátok és a jóságáért, hogy óvott ben-
nünket eme hosszú kínos „átokálom” alatt. Vágyom Mamsiékat látni,
és megcsókolni anyai kezét, hogy óvott benneteket a bajtól, és hallani az
„öreg”¹⁰⁷ zsörtölődő szavait, a „szűzmáriás” dühét, és hinni, hogy eme
„kor” megváltoztatta énjét, az étellel és a családjával szemben érzett
makacs és dölyfös csökönyösségét, az élet ugyanis múlandó, a szeretet,

■
¹⁰⁷ Az apósa, id. Nagy Ferenc, elég nehéz természetű ember volt.

a békesség teszük széppé és kedvessé a különben rút életet! Vágyom „Bátyus”-t¹⁰⁸ látni, és megveregetni terebélyes hátát (talán most sem adta le!), és hallgatni bölcselkedéseit az életről és a „piáról”... (Talán már mire hazajutok, Jutkával¹⁰⁹ élnek már!)

Vágyom Giziék után – kicsit bosszantani, és hallani kifakadásait az életre, és együtt tölteni pár vidám estét, nótázva, mókázva, tréfálkozva emlegetni az elmúlt gonosz álmot, az átkozott sors szeszélyét.

Vágyok a társaság után – Hanákék, kövér anyus bosszantására, egy jó „zsugazsúrra” és egy vidám kirándulásra valahova a Tisza partjára, és elfeledni mindent, ami csak rossz volt eme idő alatt! Vágyom a fiúk után: Matyi, Laci, Nandi, Lingó után. Istenem, mi lett velük, hova lettek, viszontlátjuk-e még egymást valaha? Vágyom látni Nenámat, Sógort, Nandit és a tópartiakat¹¹⁰ – vajon hányan lesznek már kinn a temetőben kedves ismerőseim, barátaim és szeretteim közül, mire egyszer hazajutok?! Vágyom haza, Zentára, végigjárni kedves emlékhelyeimet, és megsimogatni a tekintetemmel az emlékeket, házakat, bokrokat, tereket, fákat és mindent, ami a szívemhez közel állt! Hallani a templom harangját, és látni a vasárnapi hullámzó tömeget, a templomba menő katonaságot, tűzoltókat és talán még egyszer a leventéket is újra... Vágyom az én szőke babám után, a Tisza partjára, lesni a víz állását, apad-e, árad-e, tisztul-e, szélcsend lesz-e holnap, lehet-e majd pécézni menni... (Mi lett a szerelésemmel? Ki tudja, megvannak-e?)

Látod, hű olvasója naplómnak: csak ennyit vágyom – ezek is csak a főbb vágyaim, de mennyi még az apróbb kívánság vagy „vágy”! Álmodok, mozi, puha ágy, cigányzene, ismerős arcok, civil ruha és Isten tudja, még mennyi más, ami beteggé tesz, és emberkerülővé változtat!

El sem tudod képzelni, mire képes egy ilyen elszakadás az otthonról, családtól és azoktól, akiket szerettünk! De lehet, hogy az ember hasznára válik, mert jobban megbecsüli utána az „otthont”, a családi fészket és mindent, ami azelőtt közömbösséggel töltötte el, vagy ép-

¹⁰⁸ A sógora, ifj. Nagy Ferenc.

¹⁰⁹ Surányi Julianna, aki 1945 tavaszán lett Nagy Ferenc felesége, tehát mire ő hazaért, már házaspárként fogadták.

¹¹⁰ Az itt emlegetettek közül Hanákékról már szó, a többieket nem tudtam azonosítani.

•

penséggel könnyen vett! Viszont megtanítja az embert érzéketlennek is lenni, eltitkolni szenvedéseit, és mivel nincs kinek elmondani panaszát, magába zárni és tűrni, vagy beteggé lenni, megőrülni, embergyűlölővé lenni – ezt teszi a „Vágy”!

Matildomnak 1945. március 14-ére

*Márciusi ibolyát szedtem egy csokorba,
Szeretettel csókoltam minden szálat sorba...
Névnepodra küldöm, kicsi boldogságom,
Bánatos sóhajom, minden imádságom!*

*Elküldöm a napfény és a szellők szárnyán
Üzenetem: élek, messze Tőled, árván!...
Sokszor öl a bánat, a gyötrő kín éget;
Hazamenni – haza! – s viszontlátni Téged!*

*Karjaimba zárni, megölelni lágyan...
Kis anyám, Lacikám, ez a legfőbb vágyam!
Névnapi ibolya, reményem és hitem:
Szívemből kívánom: áldjon meg az Isten!*

*Áldjon meg az Isten, angyalom, kis szívem,
Tiéd a szerelmem, mindörökre, híven!
Kerüljön el a bánat és a szenvedés...
Életünk most rút álom! De jó az ébredés!*

*Messze idegenből küldöm az ibolyát,
Új reménnyel telve a tavasz mosolyát,
Kis pacsirta dalát, szellő susogását,
Vas megyei égbolt kéklő ragyogását!*

*Névnepodra küldöm, fogadd el, Életem,
Ajándékom, kincsem, árva bús énekem!*

*Igaz szívvel írom, Tiértetek élek!
Visszajövök hozzád! Szent hittel remélek!*

*De hogyha a halál utolérne – távol...
Virágtalan fejfám gyalultatlan fából:
Névnapi ibolyát csókoljál meg sorban:
A lelkem és szerelmem lesz majd a csokorban!*

*Imádkozzál akkor kisfiammal – értem,
És én boldog leszek, nem hiába éltem!*

Királykút major (Vas megye), 1945. március 8-án

Huber Mihály

Megjegyzés:

A hetedik versszakhoz igen odakíváncozott a második sorában ez „jeltelen koporsó” – a „virágtalan fejfa” helyett, ám ezt nem írhattam, már csak azért sem, mivel itt ma már fogalom a koporsó – nincs deszka, úgy temetnek! Hát ezért maradt ki! Huber M.

XXXII. A VIHAR

1945. március 11. – Március elseje gyönyörű napos, kellemes meleg idővel köszöntött reánk, és egész nap tavaszi madárcsicsergős, mosolyteli nap volt, hogy azután másnap, III. 2-án reánk szakadjon a szél és zivatar!

Ma 11-e van, és tíz napja tombol a szél éjjel-nappal hóviharakkal, esővel keverve. Az éjszaka (10–11.) azután tetőfokra hágott: kb. 12 órától fél 4-ig orkánszerű szél fúj, a tetőről lesöpörte a cserepet, a röptéren a gépeket forgatta fel, és lakásunk ablakait szüntelenül letépní akarta. Örült idő volt. S csak reggelre csendesedett el, de még azért ma is egész nap fúj, de a nap ragyog. Vasárnap van, délután 3 óra, kezembe veszem eme hú barátomat, hogy veletek beszélgessek eszembe jutva az otthoni

mai esetleges állapotok és a régi boldog „zsugás” vasárnap délutánok... Lehetséges volna, hogy most is – nélkülem bár – folytassátok? Óh, bár így lenne, akkor tudnám, hogy rendben vagytok valamennyire.

Az éjszaka vihar tombolt, és én felébredtem. Pont azt álmodtam, hogy Gizivel jöttetek ide hozzám, és utána egy nagy temetőbe mentünk „nézelődni”, mire felébredtem – $\frac{3}{4}$ 2 volt. Azonnal Ti jutottatok az eszembe a viharral és az álommal kapcsolatban. Az álom – Istenem, csak álmom ne lenne! Esténként boldog vagyok, ha aludni megyek, mert tudom: hazamegyek álomban, de a reggel mindig rosszabb, bánatosabb részemre, mert visszaesek a rideg valóságba! Nincs egy éjszaka, nincs a napnak egy órája, hogy gondolatom ne otthon járna. Éjjel az álmok, nappal a tettek: bármit teszek, előttem vagytok, gondolatom nálatok jár; ha kicsit jobbat eszek, eszembe vagytok: „Istenem, van-e nektek mit enni?” Ha koplalok (mint ma is), akkor viszont újból ez: „Istenem, hátha nektek még rosszabb!” Ha meleg kályha mellé ülök: „Istenem, van-e meleg szobátok? Fáztok-e? Éheztek-e?” És így bármit teszek, mindjárt felvetődik bennem a kérdés: „Hogy lehettek ti?”

Nos, és a vihar...

Egyszer láttam valahol egy festményt: egy anyát ábrázolt, aki rossz ruhában, egy vállkendővel letakarva, karján gyermekét viszi havas, zivataros országúton előre, és a kép címe, ha jól tudom, *Hajléktalanul* volt. Ti vagytok előttem: eme viharban hogy éltek? És a háborús „vihar” hogy söpört végig rajtatok: éltek-e? vagy meneteltek ti is? Magam is olyan vagyok, mint eme vihar: a lelkem háborog, kitörni készül, a nagy szenvedés, a vágyakozás, a gyötrelem, a kín viharzik bennem, és bizony már kezdek félni! Megőrülök, ha nem jön életembe valami fordulat vagy esemény, amely elvonja gondolatom az állandó búslakodástól és gyöttrő kínomtól, a vágyaimtól! Olvasni szoktam, hogy eltereljem gondolataimat, de itt is te vagy előttem: Hogy szerettél olvasni, Istenem, vajon most olvasol-e?

Olvastam jó pengős könyveket, pl.: *Charlie Chan mosolyog*, *Táncos lányok esete*, *Fekete árnyék*, *Három üveg cserép*, *Lorre meg én* stb., stb., prima könyveket, és read gondoltam, te is de elolvasnád!

Annyira visz már ez a mániákus gond és töprengés, hogy sírni már naponta „programom” – ülök vagy fekszem, és mozdulatlanul a távolba

nézek: felétek. Félek magamtól és jövőmtől, mi lesz így velem?! Szakállt növesztek, nem törődök külsőmmel és semmivel sem a világon! Nem törődöm az emberekkel, sem a külső világ folyásával, csak engem ne háborgasson senki, ülök vagy fekszem és nézlek, látlak benneteket – így múlnak gyötrő napjaim...

Már vigasztaltak: tegyem túl magam ezeken az állandó gyötrődéseken, mert magamnak ártok vele, és én jól tudom ezt, de mit tegyek: szeretlek benneteket, és vágyó lelkem olyan, mint a „vihar”.

XXXIII. 1945. MÁRCIUS 14. ÉS 15.!

Megértem a névnapodat is, és eszembe jutott a tavalyi. Istenem, mennyi vidámság és jókedv volt akkor, nem gondoltuk, hogy a másik, a mostani Matild-nap mennyivel szomorúbb lesz! 13-án, a „felköszöntés” estéjén már hét órakor ágyban voltam. Olvasni próbáltam. Goodvin *A lepecsételt parancs alatt* című pengős könyvét olvastam, azaz csak próbáltam olvasni, de gondolatom máshol járt, és így abbahagytam, hogy átadjam magamat teljesen a „névnap est” szent áhítatának. Elvonult előttem a múlt év összes mozzanata, és magam előtt láttam boldogságtól ragyogó arcokat: jólesett neked is és nekem is, hogy vígan értük meg névnapod! Emlékszem, azt mondtam: „Ki tudja, jövőre milyen névnapod lesz” – és íme, beigazolódott! Ki hitte volna, hogy így, távol egymástól „üljük meg” a tízéves házassági évfordulónkat, a karácsony szent ünnepét, névnapodat és talán még a húsvétot is! Névnapodon én sokat gondoltam reád, és egész nap előttem voltál: vajon Te hogy ünnepelted meg névnapod? Ott voltak-e Hanákék, Giziék és Matyi? Vagy sírva, szomorkodva, talán kétségbeesve is, szenvedve élted át e napot? Sokszor elgondolom, hogy talán beteg vagy, vagy – isten őrizz – nem is élsz, de ezeket a gondolatokat gyorsan elhessegetem magamtól. Kell, hogy élj, és kell, hogy még találkozzunk az életben, és ebben a reményben élek, és hittel hiszem ezt! Ebben a hitben és reményben gondolok most is reád, és névnapod alkalmával azt kívánom Neked: Áldjon meg az Isten, vezessen át eme küzdelmeken! Ne csüggedj, higgy és bízzál, eljön az a nap, amidőn boldogan térek haza, és viszontlátásunk lesz életünk legboldogabb napja, és egyben kezdete egy új élet sokat ígérő folytatásának!

•

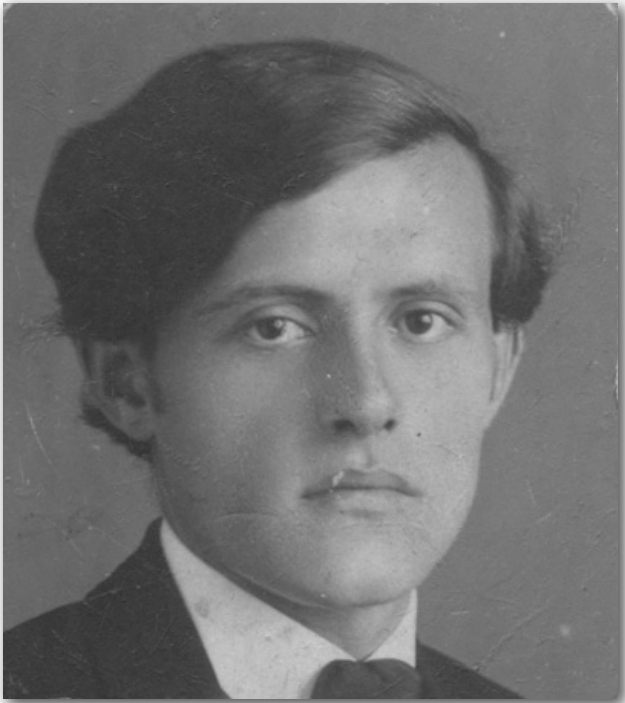
Március 15-ét nagy csendben éltük át. Kellemes idő lévén, éhes gyomorral bár, de telve magasztos lélekkel a közeli erdőbe sétáltam el, és hallgattam a pacsirták Istent köszöntő és dicsőítő dalát. Ma egy éve annak, hogy március 15-ére virradóra a német csapatok bevonultak Zentára. És ma, a szabadság ünnepén új remények fakadnak lelkemben; olyan jó fronthíreket hallottam, hogy bízhatok: talán nemsoká hazafelé indulhatok végre én is. Állítólag Pest négy kerülete a miénk, és végig a fronton nagy a nyomás. Talán csak októberre otthon lehetek, ha így halad! Így van: minden kis jó hírrel magamat buzdítom és csitítom, és így van jól, mert különben a kín súlya alatt idegeim is és beteg szívem is gyorsan felmondana; „tőled” „távol” „árván”!

Itt ér véget a napló, bár még vannak benne üres oldalak. Nem tudjuk, hova került még ezután, és bátyám, aki 1945-ben hatéves volt, úgy emlékszik, hogy augusztus végén vagy szeptember elején ért haza Zentára főleg gyalog. (Ez az útja lehetne a harmadik száz tú hossza, de sajnos erről nem maradt fenn napló.)

•

•

•



Huber Mihály (1931–32?)



Huber Rozália

1934. VII. 12. Hétfő.

-- Fajó nyírelt buszot véve előző este operatőreimtól
Szentán 1934 június hó 12-én reggel 1/4 kor elindultam
nagy operatőreim próbát a völgyben ---
Hóti szakom - röjöttöm nagyon nehéz [14⁰⁰ kg.] s alig
vártaim hogy kiérjek Gorny Brege ahol a két házam
Bibontay Zsigor és Dukai Ferenc várakoztam.
1/5 kor eltem ki - a operatők akkor mellet fel álltam
rosszaság - után 1-1 deci gyomnövény levele után
jó náutottas - szallomás reggeli következett - majd buszjárás
után 1/6 kor elindultam ---
Kb. 10 kocsis tura után utól ért bennünket egy kocsi
amelyen a Szentán Korbay egyik fertőtlenítő szolgája
volt aki Kevibe ment fertőtleníteni. Felvett bennünket
a kocsira de nem tudtam az utat amely Gt. Franz
felé van - kimentünk egész Kevibe vele amikor is
megtudtuk hogy azon ut Szabolcsra van. Mivel
egy 18 kilométer kerülőt jelentett a kocsis és
át kellett vágnunk a mi utunkra ami igen sok
készt jelentett részünkre --- 10 óra körül Papp Karoly
bányájánál voltunk ahol elköltöttük operatő
szobánkat - Szaloms - Korbay - és mások kocsisát ment

Az 1934-es napló első oldala



Emlékül
Édes Pipikémnek
= H
Tudróól
1934 ben. Miso

Az egyetlen megmaradt kép a zágrábi útról



Dukai Ferenc (Újvidék, 1935. június 28.)
(A képet özvegye, Dukai Anna bocsátotta rendelkezésemre)



Visontay Zsiga Splitben (1935?)
(A képet Dukai Anna bocsátotta rendelkezésemre)

Házasságlevélről másolva

EGYHÁZI CÉLRA BÉLYEGMENTES.

E család-lap minden egyházi anyakönyvezésnél felmutatandó.

CSALÁD-LAP

Huber Mihály r. kath.

és *Nagy Matild* r. kath.

a *Szent István* templomban alulírt napon a róm. kath. egyház szertartása szerint egymással házasságot kötöttek.

Közt Szentán, 1934. XII. 11-én

Lágócs, St. Márk.

Pecze János
— plébános — s. lelkész.

A férj		A nő	
a) születésének			
helye	ideje	helye	ideje
<i>Lágócs</i>	<i>1909. IX. 29.</i>	<i>Senta II.</i>	<i>1911. III. 13.</i>
b) elhalálzásának			
helye	ideje	helye	ideje

Dokumentum Huber Mihály és Nagy Matild házasságkötéséről



Huber Mihály és Matild Zágrábban



Emlékül !
Drága Mami kármunk
és jó Apámunk !
1935. évi. Miskától
/: Sámuel József divatszabó /

Balról a harmadik Huber Mihály



Udvari „szabóműhely” Záhonyban



**Dr. Tóth Béláné (Muci mama) és Huber Matild
Zágrábban 1935. szeptember 20-án**



Baráth Károly, István és József
(A kép eredetije Kuruncziné Baráth Anikó tulajdona)



Baráth Mariska (jobbról az első)
(A kép eredetije Kuruncziné Baráth Anikó tulajdona)



A Kiss család Zágórábban (1940 táján)
(A kép eredetije dr. Domány Lászlóné Kiss Katalin tulajdona)



Egy szabóműhely kollektívája
Zágrábban – az egyenruhás fiú mellett Urbán Antal
(A kép K. Urbán Márta tulajdona)



Huber Mihály az 1940-es években



Leventezenekar – Huber Mihály balról áll



Leventék szüleikkel – Huber Mihály balról a második,
jobbról a zászlót barátja, Hanák Ferenc tartja



A két horgász: Huber Mihály és Hanák Ferenc



Forgách Gizella, Huber Mihály, Matild
és Laci az 1940-es évek elején



Az ülő férfi Hanák Ferenc, mellette a felesége,
őfölötte Huber Matild kukucskál



Huber Laci (1942-43?)



Forgách Gizella, Huber László és Huber Matild (az 1940-es évek elején)



Huber Mihály, Matild és Laci, ifj. Forgách Gizella
és Hanák Ferenc a Tiszán az 1940-es évek elején



Ifj. Nagy Ferenc, Huber Matild és Mihály,
id. Nagy Ferenc és Viktória (1940?)



Ifj. Nagy Ferencné Surányi Julianna, ifj. Nagy Ferenc,
Huber Matild, Huber Mihály, Huber László, Nagy Viktória,
id. Nagy Ferenc, legifj. Nagy Ferenc (1950?)